

ZİRVEDEN SÜRGÜNE BİR OSMANLI DEVLET ADAMI: ÇARHACI ALİ PAŞA VE MUHALLEFATI*

*Edip UZUNDAL***

*Melek KURT****

ÖZ

Bu çalışma, Çarhacı Ali Paşa'nın üstlendiği idarî ve askerî vazifeler üzerinden hayatını ve vefatıyla birlikte kayıt altına alınan muhallefâtını incelemektedir. Çarhacı Ali Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat dönemi öncesi, modernleşme ve merkezîyetçilik politikalarının şekillendiği dönemde, önemli görevlerde bulunan bir devlet adamıdır. Dersaadet'te Sadaret Kaymakamlığı ve Kaptan-ı Deryalık görevlerini yürüttüğü süreçte sergilediği yükselme hırsları ve icraatları, onun idarî görevlerle merkezden uzaklaştırılmasına neden oldu. Bu çerçevede Ağrıboz, Trabzon, Karaman, Sivas, Alanya ve Kars gibi vilayetlerde idarecilik yaptı. Ancak bu vazifelerinde sergilediği sert tutumlarından dolayı farklı dönemlerde Limni, Keşan, Ankara ve son olarak Tokat'a sürgün edildi. Çarhacı'nın Tokat'a sürgün emri ile başlayan müsadere süreci ve bu süreçte kayıt altına alınan muhallefâtı, çalışmanın bir bölümünü oluşturmaktadır. 28 ve 29 numaralı Tokat Şer'iyye Sicil Defterlerinde konuyla ilgili 10 kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar incelenerek Paşa'nın maddî durumu, sosyal ilişkileri, ailesi ve kullandığı eşyalar üzerinden yaşam tarzına dair bilgiler sunulacaktır. Çalışma, Çarhacı Ali Paşa'nın idarî görevleri ve müsadere süreci üzerinden, devrin yönetim tarzını anlamayı da amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çarhacı Ali Paşa, Sürgün, Tokat, Tereke.

AN OTTOMAN STATESMAN FROM THE SUMMIT TO EXILE: ÇARHACI ALİ PAŞA AND HIS LEGACY

ABSTRACT

This study examines the life of Çarhacı Ali Paşa through his administrative and military duties, as well as his confiscated property, which was recorded upon his death. Çarhacı Ali Paşa was a statesman who held significant positions in the Ottoman Empire before the Tanzimat period, a time when modernization and

* *Gönderim Tarihi:*06.01.2025. *Kabul Tarihi:*15.02.2025.

** *Dr. Öğr. Üyesi*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, TOKAT. edip.uzundal@gop.edu.tr, *ORCID:* 0000-0002-3923-546X.

*** *Yüksek Lisans Öğrencisi*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, TOKAT. melekurt3778@gmail.com, *ORCID:* 0009-0003-5043-1263.

centralization policies were taking shape. His ambition for advancement and his actions during his tenure as Sadaret District Governor and Captain-at-Arms in Dersaadet led to his removal from the center and reassignment to provincial administrative duties. In this context, he served as an administrator in provinces such as Ağrıboz, Trabzon, Karaman, Sivas, Alanya, and Kars. However, due to his harsh demeanor in these positions, he was exiled to Limni, Keşan, Ankara, and eventually Tokat.

The confiscation process that began with his exile to Tokat, along with the posthumous records of his property, is another focal point of this study. There are 10 relevant entries in the Tokat Şer'iyye Registry Books, numbered 28 and 29. By analyzing these records, the study aims to provide insights into his financial situation, social relations, family, and lifestyle through the belongings he left behind. Additionally, the study seeks to understand the administration style of the period by examining the administrative duties of Çarhacı Ali Paşa and his confiscation process.

Keywords: Çarhacı Ali Pasha, Exile, Tokat, Heritage

Giriş

Genç yaşta sarayda “Ali Efendi” olarak tanınan Ali Paşa, arşiv belgelerinde “Ali Ağa” ve “Konyalı Ali Efendi” olarak da geçmektedir. *Esad Efendi Tarihi*’nde babasının Konyalı bir Tatar olduğu belirtilmektedir.¹ Literatür taraması yapıldığında 19. yüzyılın başlarında idari ve askeri pek çok vazife üstlenen Çarhacı Ali Paşa’dan bahseden birkaç eserin olduğuna tesadüf edildi. Bu çalışmalarda mezkûr Paşa’nın icraatlarının bir bütün olarak ele alınmadığı gibi terekesinden de kısmen bahsedildiği görülmektedir.² Tarafımızdan kaleme alınan bu çalışma ise, Çarhacı Ali Paşa’nın devlet hizmetine girdiği dönemden, Tokat’a sürgün edildiği ana kadar üstlendiği tüm idari ve askeri vazifelerle dönemin gelişmelerini bir arada sunmakta; ayrıca Paşa’nın vefatı ile Tokat’ta kayıt altına alınan muhallefatını da ele almaktadır.

Çarhacı Ali Paşa’nın yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti’nde modernleşme ve merkezîyetçilik politikalarının uygulanmaya başlandığı Tanzimat Devri’nin hazırlık evresidir. Ali Paşa’nın ilk ciddi devlet görevi, Sultan III. Selim dönemine denk gelmektedir. Bu dönem, III. Selim’in Nizam-ı Cedid adıyla başta askeri sahada olmak üzere pek çok alanda ıslahata giriştiği dönemdir. Bir isyanla III. Selim’in tahtan indirilip IV. Mustafa ve hemen ardından II. Mahmud’un

¹ Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es’ad Efendi, *Vak’a-nüvîs Es’ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi’nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*, Haz. Ziya Yılmaz, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s. 257.

² Muzaffer Erdoğan, “Çarhacı Ali Paşa”, *Konya Dergisi*, S: 83, Eylül 1945, s. 4-12; Halis Turgut Asarkaya (Cinlioğlu), *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat Belediyesi Kültür Yayını, Tokat 2019, s. 221-222; İbrahim Aykun, “Tokat’ta Medfun Osmanlı Valileri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C: 10, S. 22, 2003, s. 283-294.

başına geçtiği bu döneme, Çarhacı Ali Paşa yakından tanıklık etti. Bu iç karışıklıkların dışında Çarhacı'nın 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbi ve 1821 yılında başlayan Yunan İsyanı'nın bastırılmasında aktif bir rol üstlendiği de bilinmektedir.

Osmanlı kronikleri ve arşiv belgelerine göre, Ali Efendi ilk olarak Kör Yusuf Ziya Paşa'nın³ maiyetinde 1799 yılında Mısır Seferi'ne katıldı ve daha sonra İskenderiyye Mutasarrıfı Hurşid Paşa'nın⁴ kethüdası olarak görev yaptı.⁵ Kethüdalık görevindeki sadakatini nedeniyle Mirahur-ı Evvel rütbesine layık görüldü.⁶ Muharebelerdeki hizmetlerinin mükafatı olarak Hurşid Paşa'nın talebiyle kendisine Mir-i Miranlık rütbesi verildi ve Yenbu⁷ Muhafızlığına tayin edildi.⁸ Hurşid Paşa, Ali Efendi'nin Mısır Seferi'ndeki başarılı hizmetlerinden dolayı terfi etmesi için padişah'tan izin talep etti. Sultan III. Selim, Ali Efendi'nin kapıcıbaşılık hizmetindeki sadakatini göz önünde bulundurarak 3 Şubat 1805 tarihinde kendisine silahşörlük rütbesini tevcih etti.⁹ 1805 yılında Mısır Valiliği Hurşid Paşa'dan alınıp Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya verilmesiyle Hurşid Paşa ve Ali Efendi Mısır'dan ayrılarak İstanbul'a dönmek durumunda kaldı.¹⁰

1. Çarhacı Ali Paşa'nın Görevleri ve Faaliyetleri

1.1. 1806-1812 Rus Savaşı'nda Tuna Harekâtı

Kethüda Ali Efendi, İstanbul'a döndüğünde görevlerine devam etti ve 1806 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında başlayan savaş nede-

³ Kemal Beydilli, "Yûsuf Ziyâ Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, C: 44, s. 34-37.

⁴ Cevdet Küçük, "Hurşid Ahmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, C: 18, s. 395-396.

⁵ Erdoğan, *a.g.m.*, s. 4.; Mehmed İzzet Bey, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ* adlı eserinde, Çarhacı Ali Paşa'nın Mısır beylerinden Muhammed Bey Elfi'nin kölesi ve hazinedarı olduğunu, Kör Yusuf Ziya Paşa'nın onu tanıyıp hizmetine aldığını belirtmiştir. Hicri 1217'de İstanbul'a gelen Çarhacı Ali Paşa, bir yıl sonra orduya katılıp Mir-i Miranlık rütbesiyle Çarhacı olarak görevlendirilmiş, ardından vezirlik, sadaret kaymakamlığı ve Seydi Ali Paşa'nın yerine Kaptan-ı Derya olarak atanmıştır. Üç ay sonra görevden alınıp Kars ve diğer görevlerde bulunduktan sonra Malatya'ya yerleşip burada vefat etmiştir. Mehmed İzzet Bey'in verdiği bu bilgiler, kısmi olarak doğrudur. Ancak arşiv belgeleri ve kronikler incelendiğinde hem bilgi eksiklikleri hem de tarihlerin yanlış olduğu görülmektedir. Mehmed İzzet Bey, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ Kaptanıderyaları (1352-1853)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 180, İstanbul 2021, s. 183.

⁶ BOA, HAT, 85/3474.

⁷ Suudi Arabistan'ın Kızıl Deniz kıyısında yer alan bir liman şehridir. Ayrıntılı bilgi için bk: Mustafa L. Bilge-Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Yenbu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, C: 43, s. 421-423.

⁸ BOA, HAT, 92/3754; BOA, HAT, 95/3843; BOA, HAT 109/4336; BOA, C.DH. 237/11830.

⁹ BOA, C.AS. 352/14588.

¹⁰ Küçük, *a.g.m.*, s. 395; Erdoğan, *a.g.m.*, s. 4.

niyle 1807 yılında, Kaptan-ı Derya Salih Paşa'nın¹¹ tavsiyesi üzerine vezirlik rütbesine yükseltilerek Silistre bölgesine atandı.¹² Mehmed Süreyya'nın *Sicil-i Osmani* isimli eserinde bu bilgi, “Zilka’de 1221’de (Ocak 1807) vezir rütbesiyle ordu çarhacısı ve Silistre valisi, 1222’de (1807) Ağrıboz muhafızı oldu”, şeklinde geçmektedir.¹³ Ancak arşiv belgeleri ve Osmanlı kronikleri incelenildiğinde, *Sicil-i Osmani*’deki bilginin aksine, Tuna Seraskerliği ile birlikte Silistre eyaletinin, 3 Şubat 1807 tarihinde Rusçuk ayanlarından Alemdar Mustafa Paşa’ya¹⁴ tevcih edildiği zikredilmektedir.¹⁵ Bu örnekte ve devamında görüleceği üzere Sicil-i Osmani ile arşiv kayıtları vazifeye atanan kişiler ve atama tarihleri hususunda yer yer uyuşmamaktadır.

Ali Paşa, Silistre’nin stratejik önemini göz önünde bulundurarak, bölgedeki tahkimat çalışmalarına hızla başladı. Bu kapsamda, Silistre bölgesindeki tabyalar yeterli top ve mühimmatla donatıldı, her bir tabyaya dokuz asker ve bir topçu ustası atandı. Ali Efendi’nin bu süreçteki etkin rolü, Silistre’nin savunmasının güçlendirilmesi ve Osmanlı ordusunun organizasyonunda kritik bir etken oldu.¹⁶ Ali Paşa’nın bölgedeki başarılarından dolayı ise, Ordu Çarhacılığı¹⁷ rütbesi ile Ağrıboz ve Karlı-ili sancakları kendisine arpalık olarak verildi ve daha sonra bölgeye mutasarrıf olarak atandı.¹⁸ Bu görevlerle birlikte maaşına da zam yapıldığı bilinmektedir.¹⁹

¹¹ Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani* 5, Haz. Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1472.

¹² Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi C: I*, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları-Mega Basım Yayın, İstanbul 2015, s. 460.

¹³ Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani* 1, Haz. Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 282.

¹⁴ Kemal Beydilli, “Alemdar Mustafa Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1989, C: 2, s. 364-365.

¹⁵ BOA, C.NF. 44/2157; BOA, C.AS. 28/1298; BOA, D.BŞM.d. 7395.

¹⁶ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi Cilt I*, s. 460; BOA, C.DH. 98/4860.

¹⁷ Osmanlı arşiv belgelerinde “Asker Sürücüsü” olarak geçmektedir.; “Yürüyüş halindeki ordunun pişdarlığı (öncü) vazifesini görenler hakkında kullanılır bir tabirdir. Bunlar ordunun en seçkin efradını teşkil ederlerdi.”; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 326; “Öncü ve artçı kuvvetleri; XIX’ncü yüzyıl başlarında yeniçerilerin kaldırılmalarına kadar Çarhacıbaşı adı altında büyük rütbeli bir subayın komutasında bulunur ve çok kez bunlar değiştirilmezlerdi.”; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III*. C: 5. Kısım (1793-1908), Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1978, s. 284; Abdülkadir Özcan, “Çarhacı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C: 8, s. 229-230.

¹⁸ BOA, TS.MA.e, 281/12; BOA, TS.MA.e, 281/13; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi Cilt I*, s. 516, 538; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi Cilt II*, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları-Mega Basım Yayın, İstanbul 2015, s. 944; *Âsım Efendi Tarihi*’nin 516 ve 944. sayfalarında Eğriboz ve Karlı-ili olarak geçen bilgi, eserin 538. sayfasında Eğriboz ve Karesi Livaları olarak

Bahse konu bu dönem, Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ocağı tarafından başlatılan iç karışıklıkların yaşandığı ve taht değişiklikleriyle sonuçlanan meselelerin ön plana çıktığı devirdir. İstanbul'da Kabakçı Mustafa İsyanının başlamasıyla birlikte Silistre'de bulunan ordu içinde de karışıklıklar meydana geldi. Çarhacı Ali Paşa da orduyla birlikte Silistre'de bulunuyordu. Yeniçeri Ağası Pehlivan Hüseyin Ağa IV. Mustafa taraftarıydı ve İstanbul'da yaşanan isyana aktif olarak katılmadığından, bulunduğu Silistre'de karışıklıklara yol açtı. Karelaş'ta²⁰ konumlanmış olan Hüseyin Ağa, Çarhacı Ali Paşa tarafından Silistre'de disiplinsiz davranışları ve askerler arasında fitne çıkarması²¹ nedeniyle, ani bir kararla görevden alındı ve yerine Kul Kethüdası atandı. Bu görevden alma, askerler arasında huzursuzluğa yol açmıştı. Bölgenin stratejik önemini korumak amacıyla, Hüseyin Ağa kısa süre içinde tekrar görevine iade edildi ve vezir rütbesiyle onurlandırıldı.²² İstanbul'da ise Kabakçı Mustafa İsyanının sonucunda, Mayıs 1807'de IV. Mustafa tahta çıktı.²³

Haziran 1807'de Ruslar Karelaş civarında toplanmaya başlamışlardı. Bu süreçte Çarhacı Ali Paşa Bükreş civarına gitmek için hazırlıklar yapıyordu.²⁴ 12 Haziran 1807'de Çarhacı Ali Paşa, 16.000 kişilik bir kuvvetle Rusların üzerine gönderildi; ancak 15-16 Haziran'da Obileşti²⁵ mevkinde yapılan savaşta yenilgiye uğradı. Bu durum Rusların karışıklıklardan istifade ettiğini göstermektedir. Ali Paşa, bu karşılaşmada yenilgiye uğramış olsa da Silistre'de bulunduğu dönemde Ruslara karşı iyi bir mücadele vererek meşhur oldu.²⁶ Ruslar ile 26

verilmiştir. Ancak Karesi Livası ifadesi, coğrafi açıdan bir çelişki ortaya çıkarmaktadır. Muhtemelen bahsedilmek istenen Karesi değil, Karlı-ili bölgesidir.

¹⁹ BOA, C.ML. 737/30065.

²⁰ Orijinal adı Călăraşi olan şehir, günümüzde Romanya'nın güney bölgesinde yer almaktadır. Silistre şehri ile arasından Tuna Nehri geçmektedir. <https://www.britannica.com/place/Calarasi-Romania> (Erişim Tarihi: 20.11.2024).

²¹ BOA, TS.MA.e. 656/13.

²² Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C: I, s. 605-607; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet Cild 4*, Haz. Dündar Günday-Mümin Çevik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972, s. 2099-2102.

²³ Kemal Beydilli, "Kabakçı İsyanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C: 24, s. 8.

²⁴ BOA, C.AS. 391/16150.

²⁵ Günümüzde Valea Argovei olarak bilinen bölge, Călăraşi şehrine bağlıdır. <https://valeur-argovei.ro/contact/primaria/> (Erişim Tarihi: 20.11.2024).

²⁶ Kronikler, Çarhacı Ali Paşa'nın Ruslar karşısında yenilgiye uğradığı bilgisini vermektedir. Ancak Mehmed Süreyya'nın *Sicil-i Osmani* ve Muzaffer Erdoğan'ın *Çarhacı Ali Paşa* adlı eserlerinde, kroniklerin aksine bir mağlubiyetten değil, zaferden bahsedildiği görülmektedir. Kaynaklar arasındaki bu farklılığın sebebi, Çarhacı'nın Ruslar karşısındaki tam ve kesin bir başarı yerine, bazı mevzi başarılar elde etmesinden dolayı olabileceği düşünülmektedir. Ahmet Rasim, *Ahmet Rasim ve Osmanlı Tarihi VI*, Haz. Metin Hasırcı, Emir Basın Yayın, İstanbul 1999, s. 1788-1790; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C: 4, s. 2099-2102; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. C: 5. Kısım (1793-1908)*, s. 419-420; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani 1*, s. 282; Erdoğan, a.g.m., s. 5.

Ağustos 1807 tarihinde mütareke imzalanarak, 3 Nisan 1808 tarihine kadar ateşkes yapıldı.²⁷

Karaman Valisi ve Boğaz Seraskeri İsmail Paşa'nın Ekim 1807'de vefatının ardından, bu vazifeye Çarhacı Ali Paşa atandı.²⁸ Karaman Valiliği uhdesinde olmakla birlikte Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki önemli görevlerinden dolayı Çarhacı Ali Paşa, 23 Nisan 1808'de Edirne Sarayı'nda devlet erkânıyla birlikte karargâh toplantısına katıldı. Çarhacı Ali Paşa, bu toplantıdan sonra askeri hazırlıklara katkıda bulundu ve Ruslarla yapılacak olan çatışmalar için coğrafi şartlara uygun stratejik önlemler aldı.²⁹

1.2. 1808 Yılı Saltanat Değişikliklerinde Çarhacı'nın Rolü

Sultan IV. Mustafa, Çarhacı Ali Paşa'nın Edirne'de bulunduğu esnada kendisine bir Hatt-ı Hümayun gönderdi. Bu Hatt-ı Hümayun'da, Sadrazam Çelebi Mustafa'nın azledildiği, kendisinden mührünü alarak Ordu-yu Hümayun Hazinesi'nde saklaması ve mazul sadrazamı Edirne'deki çiftliğine götürmesini emretti. Ayrıca Sultan IV. Mustafa, yeni bir Sadrazam atadığını bildirerek, Sadrazam İstanbul'a gelene kadar Çarhacı Ali Paşa'yı Sadaret Kaymakamlığına tayin etti.³⁰ Sultan IV. Mustafa'nın Sadrazam Çelebi Mustafa'yı azledip yerine Çarhacı Ali Paşa'yı Sadaret Kaymakamı olarak atadığı dönemde, III. Selim taraftarı olan Silistre Valisi Alemdar Mustafa Paşa da İstanbul'a gelerek III. Selim'i yeniden tahta çıkarmayı planlıyordu. Temmuz 1808'de hem Alemdar Mustafa Paşa hem de Silistre bölgesinde Ruslara karşı görev yapan Çarhacı Ali Paşa, İstanbul'a döndüler.³¹

Alemdar Mustafa Paşa, İstanbul'a ulaştığında IV. Mustafa'nın taraftarlarını etkisiz hale getirip, III. Selim'i tekrar tahta çıkarmayı amaçladı. Ancak, 28 Temmuz 1808 tarihinde III. Selim'in öldürülmesi bu amacını engelledi. III. Selim'in ölümünün ardından, IV. Mustafa tahtan indirilerek yerine II. Mahmut geçirildi.³² Sultan II. Mahmut, kılıç kuşanması için büyük bir törenle Çarhacı Ali

²⁷ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt-5. Kısım (1793-1908)*, s. 420-421.

²⁸ BOA, HAT, 37/1864; BOA, HAT, 1361/53653; BOA, HAT, 1361/53593; BOA, A.DVNS.NŞT.d. 53, s. 6; BOA, AE. SMHD.II. 18/1086; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C: II, s. 944.

²⁹ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C: II, s. 1140-1144; BOA, HAT, 245/13793;

³⁰ BOA, TS.MA.e. 808/40; Verilen bilgilerin Osmanlı kroniklerinde yer almadığı ve resmi arşivlerde de başka bir belgeye rastlanmadığı göz önünde bulundurulduğunda, Çarhacı Ali Paşa'nın bu dönemde Sadaret Kaymakamlığı görevini fiilen icra etmediği anlaşılmaktadır.

³¹ BOA, TS.MA.e. 472/2; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C: 4, s. 2194; Ahmet Rasim, *a.g.e.*, s. 1803.

³² BOA, TS.MA.e, 299/1.

Paşa ve Alemdar Mustafa Paşa tarafından karşılandı.³³ Saltanat değişikliğiyle birlikte, Alemdar Mustafa Paşa da Sadrazam olarak atandı.³⁴

Bir süre sonra Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazam olarak görevde kalmasına karşı çıkan ve devlet yetkilileri üzerinde olumsuz etkiler yaratan bir isyan süreci başladı. Çarhacı Ali Paşa, bu isyanda kritik bir rol oynadı. Kasım 1808'de gerçekleşen bu isyan sırasında, ordu içindeki düzenin bozulması ve askerlerin ocaklarının yok edileceği korkusuyla yaşadıkları endişe, isyanın yayılmasına yol açtı. Olay öncesinde, orduya Anadolu'dan asker getirmek için görevlendirilen³⁵ Çarhacı Ali Paşa, Üsküdar'daki evinde geçici olarak ikamet ediyordu. Çarhacı Ali Paşa, eski Kaptan-ı Derya Salih Paşa ve Behram Paşa, saray çevresindeki isyancı hareketler ve güvenlik tehditleri nedeniyle üç-dört bin askerle hemen saraya yöneldiler. Sarayın korunmasında önemli bir rol üstlenen Ali Paşa, isyanın etkilerini azaltmak ve sarayı savunmak amacıyla askeri güçleri organize etti ve Yeniçeri Ocağı isyancılarının üzerine gitti. Ancak, ordu içindeki karışıklık ve askerlerin moral bozukluğu nedeniyle isyan bastırılmadı.³⁶

Bu süreçte, Alemdar Mustafa Paşa da cephanelikte isyancılarla savaşırken yardım bekliyordu. Ancak yardım gelmeyince cephaneliği patlatıp isyancıların bir kısmıyla birlikte öldü. Ertesi gün, Ali Paşa ve diğer yetkililer Sultan II. Mahmut tarafından kabul edilerek, önceki gün yaşanan olayları rapor ettiler. Sultan II. Mahmut, mevcut durumun kontrol altına alınması ve isyanın yatıştırılması için isyancılar ile görüşmeye Ali Paşa'yı gönderdi. Ali Paşa, isyancılara Sultan II. Mahmut'un adalet ve güvence vaatlerini ileterek ayaklanmayı yatıştırmayı başardı. İsyancılar, Sekban-ı Cedid Ocağı'nın kapatılmasını talep etmiş ve bu konuda bir anlaşmaya varılmıştı. Ancak, ertesi gün yeniçeri isyancıları, Selimiye Kışlası ve Levend Çiftliği'nde karşılaştıkları Sekban-ı Cedid Ocağı mensubu neferleri ile mücadele ederek, yakaladıklarını öldürdüler. İsyan sırasında ölen sadrazam Alemdar Mustafa Paşa yerine, Memiş Paşa Sadaret Kaymakamı oldu ve isyan sona erdiğinde ise 22 Kasım 1808 tarihinde Sadrazam olarak atandı.³⁷

³³ Georg Oğulukyan, *Ruzname: 1806-1810 İsyamları III. Selim, IV Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, Haz. Hrand D. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1972, s. 35.

³⁴ BOA, TS.MA.e, 597/27.

³⁵ BOA, TS.MA.e, 879/13.

³⁶ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C: II, s. 1391-1405; Mustafa Nuri Paşa, *Netâ'iyü'l-vukûât IV*, Ahvet Matbaası, İstanbul 1327, s. 59-60.

³⁷ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C: II, s. 930, 1261-1266, 1391-1405, 1423; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet Cild 5*, Haz. Dündar Günday-Mümin Çevik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972, s. 2257-2259; Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 60-61; Georg Oğulukyan, *a.g.e.*, s. 45.

1.3. Sadaret Mücadelesi: Çarhacı Ali Paşa'nın Faaliyetleri ve Beklentileri

Olaylar sona erdiğinde, Çarhacı Ali Paşa, isyanlar sürecindeki faaliyetleri nedeniyle kendisinin sadrazam olarak atanacağını düşünüyordu. Ancak Sultan II. Mahmut, Memiş Paşa'yı sadrazam olarak atadı. Ali Paşa'nın bu duruma bir tepki olarak yeniçeri tarafına meylettiği anlaşılmaktadır. Bu durum üzerine Çarhacı Paşa, sadrazamlık için çeşitli girişimlerde bulundu. Yeniçerilere, Memiş Paşa'nın yetersiz olduğunu belirterek Sultan II. Mahmut'a; *"Bu çok iyi bir adamdır, fakat yeniçerileri sıkıştırmağa muktedir değildir"*, dedirtti. Georg Oğulukyan'a göre, şehir tamamen yeniçerilerin egemenliğine geçti ve yeniçeriler, kendi isimlerini kullanmak yerine, *"ben yirmibeşliyim, altmışdörtlüyüm, üçüncüyüm"* gibi ocak adlarını kullanıyorlardı.³⁸ Bununla birlikte, Padişah büyük bir dirayet göstererek hem kendi otoritesini koruyor hem de yeniçerileri kontrol altında tutuyordu. Ancak, dönemin karışıklığı ve halkın ikiye bölünmesi, bir kısmının hükümete sadakat göstermesi, diğer kısmının ise Yeniçeri Ocağı'ndan yana tavır sergilemesi, Memiş Paşa'nın etkili bir yönetim ortaya koymasını engelledi.

Rusya ile yapılan görüşmelerin belirsizliği durumu daha da karmaşık hale getirdi. Bu koşullar altında, daha etkili ve şöhretli bir vezirin sadarete getirilmesi gerektiğine karar verildi ve 1 Ocak 1809 tarihinde Memiş Paşa görevden alınarak Sakız Adası'na sürüldü. Çarhacı Ali Paşa da Sadaret Kaymakamı olarak atandı.³⁹ Sadaret mührü de Sultan II. Mahmut tarafından gizlice Halep Valisi Yusuf Ziya Paşa'ya gönderildi.⁴⁰

Sadrazamın kim olduğu gizli kaldı fakat Ali Paşa kendi imkanları ile Yusuf Ziya Paşa'nın Sadrazam olduğunu öğrendi. Dönemin canlı tanıklarından Georg Oğulukyan'ın aktardığına göre, Çarhacı Paşa göreve geldikten sonra tamamen yeniçerilerin tarafına geçti ve onların ağzından Padişah'a *"Sadrazamınız kimdir?"*, diye sormaya başladı. Bir süre sonra da Yeniçeriler Sadrazamın Yusuf Ziya Paşa olduğunu öğrendiler ve *"Biz o veziri istemeyiz, çünkü Nizam-ı Cedid'i kuran odur, içeri girer girmez paralarız"* diyerek tepkilerini gösterdiler. Çarhacı Ali Paşa da Yusuf Ziya Paşa'dan vazgeçilmesini sağlamak için çeşitli faaliyetlere girişti. İstanbul'daki ev ve dükkanların kapılarına ve kepenklerine Yeniçeri Ocağı'na ait işaretler çizdirdi ve saray kapılarına sahte, yanıltıcı yaftalar astırdı. Sabahları kapılarını açanlar, balık, kılıç gibi işaretlerle karşılaşıyorlardı. Ertesi sabah, bu durumun geniş bir boyut kazandığını iddia eden Ali

³⁸ Georg Oğulukyan, *a.g.e.*, s. 49.

³⁹ BOA, HAT, 1507/18; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi 5*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 71; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C: 5, s. 2274-2276.

⁴⁰ Şânizâde Mehmed Atâullah Efendi, *Târih-i Şânizâde I*, Trabzonlu Bakırcıbaşı Mahmut Efendi Matbaası, İstanbul 1284, s. 156-157; Mütercim Ahmed Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi*, C: II, s. 1433-1437.

Paşa, olayları büyüttü ve Ziya Paşa'nın yerine kendisinin geçmesi gerektiğini savundu.⁴¹

İstanbul Kadısı Köstendilli Tahir Efendi, Ali Paşa'nın bu eylemlerinin fitne çıkarma amacı taşıdığını belirterek, gerçek tehlikenin araştırılması gerektiğini ve azledilen Memiş Paşa'nın, bahsedilen sebeplerle görevden alınmasının uygun olmadığını ifade etmekteydi. Tahir Efendi'nin tespitlerine göre, Çarhacı Ali Paşa'nın tüm bu faaliyetlerindeki temel gayesi sadrazamlık makamını ele geçirmektir. Çarhacı'nın bu faaliyetlerinin, Padişah ile Yeniçerilerin arasının bozulmasından da endişe edilmekteydi. Fakat Ali Paşa, Yeniçeri tarafından aldığı destekle Kaymakamlık görevinde kalmaya devam etti ve vazifesini icra etti.⁴²

Sultan II. Mahmut, Çarhacı Ali Paşa'nın niyetini fark etti. Paşa'nın Yeniçerilerle birlikte düzenlediği tüm olaylara karşı kararlı durdu ve onun sadrazamlık hevesini boşa çıkardı. Bu sırada, Kaptan-ı Derya Seyyid Ali Paşa görevden alınca, 21 Mart 1809'da Çarhacı Ali Paşa'yı Kaptan-ı Derya olarak atadı.⁴³ Bu atama, Çarhacı'nın sadrazamlık hayalini adeta bitiren gelişme oldu. Ali Paşa, bu vazifeyi Sadaret Kaymakamlığıyla birlikte yürüttü. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın 24 Nisan 1809'da İstanbul'a gelmesiyle, Ali Paşa'nın dört aya yakın süren Sadaret Kaymakamlığı da sona erdi.⁴⁴

1.4. Çarhacı Ali Paşa'nın Sürgün Hayatı

Osmanlı İmparatorluğu'nda yüksek makamlara duyulan hırsın devlet adamları arasında yoğun bir rekabet doğurduğunu görmekteyiz. Çarhacı Ali Paşa, Sadrazamlık makamına ulaşma arzusuyla bilinen bir devlet adamı olarak, bu hedefini gerçekleştirmek için çeşitli stratejik hamleler ve hesaplamalara başvurdu. Çarhacı Ali Paşa'nın makam hırsı ve sabırsız tutumları, Osmanlı yönetimi tarafından devletin istikrarı için bir tehdit olarak algılandı ve 7 Haziran 1809 tarihinde Kaptan-ı Deryalık görevinden azledilerek Limni Adası'na sürgün edildi.⁴⁵

⁴¹ Georg Oğulokyan, *a.g.e.*, s. 49-50; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C: 5, s. 2274-2276.

⁴² BOA, TS.MA.e. 682/39; BOA, TS.MA.e. 682/37; Georg Oğulokyan, *Ruzname: 1806-1810 İsyanları*, 50; İnternet kaynağı: https://core.ac.uk/outputs/129511719/?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (Erişim Tarihi: 21.11.2024).

⁴³ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s. 224; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C: II, s. 1465-1466; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C: 5, s. 2316-2317; Georg Oğulokyan, *a.g.e.*, s. 50; Mehmed İzzet Bey, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ-Osmanlı Kaptanıderyaları (1352-1853)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 180, İstanbul 2021, s. 77.

⁴⁴ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s. 71; Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 63.

⁴⁵ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C: II, s. 1486; Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s. 203-204; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C: 5, s. 2321; İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s. 224.

Çarhacı'nın İstanbul'dan uzaklaştırılması amacıyla başlayan sürgün hayatı, Limni Adası'nda başladı, Anadolu'nun çeşitli eyaletlerinde devam etti ve 1823 yılında vefat etmeden kısa bir süre önce Tokat'a sürülmesiyle sona erdi. Zira bu süreçte Paşa, kimi zaman görevli, kimi zaman ise görevden uzak bir şekilde Anadolu'nun farklı şehirlerinde ikamet etmek zorunda kaldı.

Çarhacı Ali Paşa, bir süre Limni Adası'nda kaldıktan sonra Alaiye Mutasarrıflığına atandı.⁴⁶ Alaiye Mutasarrıflığı döneminde, İbradı Kazası halkı tarafından Padişah'a şikayet edildi.⁴⁷ Bunun üzerine, Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Aralık 1809'da Sultan II. Mahmud'a sunduğu tahriratta, bazı paşaların atanması veya azledilmesi gündeme geldi, bu isimler arasında Çarhacı Ali Paşa'nın da Alaiye Mutasarrıflığından azli konusu yer aldı.⁴⁸ Akabinde 22 Ocak 1810 tarihinde Trabzon Valiliği'ne ve Karadeniz'in Anadolu Sahili Sersarlığı'na atandı.⁴⁹ Çarhacı Trabzon'a ulaşana kadar yerine Şatırzade Osman Ağa Mütesellim olarak tayin edildi.⁵⁰

1806 yılında başlayan Rus Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir tehdit oluşturdu ve etkileri 1809 yılında özellikle Karadeniz bölgesinde belirginleşti. 1810 yılında bölgenin savunma stratejilerini güçlendirme çalışmaları yoğunlaştı, ancak Ali Paşa'nın Mayıs 1810'da hâlâ Trabzon'da bulunmaması nedeniyle, göreve başlaması için hüküm gönderildi.⁵¹ Ali Paşa, Trabzon'a ulaştığında bölgenin askeri sistemini güçlendirdi, yeni mevziler kurdurdu ve Rusların Karadeniz'deki askeri hareketliliğine karşı savunma stratejilerini yeniledi. Ayrıca, askeri mühimmat ve malzeme tedarik ederek lojistik destek sağladı.⁵²

Ruslar, Osmanlı donanmasının yokluğundan yararlanarak Trabzon'u ele geçirmeyi hedefledi. Fakat, fırsat bulamayınca Akçaabat yakınlarındaki Sargana tarafına asker çıkarma teşebbüsünde bulundu. Bu harekete karşılık Ali Paşa'nın halkı teşvik ederek oluşturduğu büyük kuvvet, Ruslara karşı etkili bir direniş gösterdi ve yaklaşık 900 askerden oluşan Rus birliği yenilgiye uğratıldı. Çatışma sırasında Ali Paşa, yanında bulunduğu kayaya isabet eden top mermisinin parçaladığı taşın fırlaması sonucu yaralandı, ancak Ruslar büyük bir hezimete

⁴⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alâiyye)*, Haz. Alanyalı M. Ali Kemaloğlu, Ayaydın Basımevi, İstanbul 1946, s. 390.

⁴⁷ BOA, HAT, 653/31921.

⁴⁸ BOA, TS.MA.e. 674/1.

⁴⁹ BOA, HAT, 475/23297; *Trabzon Şer'iyye Sicilleri*, Defter No: 1951, 41a/1.

⁵⁰ Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s. 305-306, 316-317; BOA, HAT, 475/23297; BOA, C.DH. 62/3071.

⁵¹ BOA, C.DH. 141/7035; BOA, C.DH. 184/9164; BOA, C.AS. 1224/54948; Mehmet Bilgin, "1810 Yılında Rusların Trabzon'u İşgal Girişimi ve Sargana Burnu Çıkartması", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, s. 318-319.

⁵² BOA, C.DH. 216/10770; BOA, C.AS. 618/26088; Bilgin, *a.g.m.*, s. 322-325.

uğratıldı.⁵³ Tüm bunlara rağmen Ali Paşa, 28 Ekim 1810 tarihinde Rusya sınırına gitme emrine karşı tereddüt ettiği gerekçesiyle Trabzon Valiliği'nden vezareti kaldırılarak azledildi.⁵⁴ Bu azledilme sebebi göz önünde bulundurulduğunda, Babiali'nin büyük olasılıkla Sargana Zaferi'nden habersiz bir şekilde azil kararı verdiği anlaşılmaktadır.

Çarhacı Ali Paşa, Trabzon'daki resmi işlerini tamamladı ve 29 Kasım 1810 tarihinde Ankara'da ikamet etmeye mecbur bırakıldı.⁵⁵ Bir süre Ankara'da kaldıktan sonra, 6 Haziran 1811'de Karaman Valiliği'ne atandı.⁵⁶ Karaman'a atandığı dönemde, 1804 yılından beri eski Konya Mutesellimi Çandarlıoğlu Deli Bekir Ağa'nın başında bulunduğu bir ayaklanma devam etmekteydi.⁵⁷ Muhtemelen, Ali Paşa Karaman'a gitmeden önce Bekir Ağa'nın ölüm fermanını elinde bulunduruyordu. Zira, 28 Eylül 1811 tarihinde Ali Paşa tarafından gönderilen bir tahriratta, Bekir Ağa ve yandaşlarının cezalandırıldığı görülmektedir.⁵⁸ *Muzaffer Erdoğan*'a göre, Ali Paşa, Alibeyhüyüğü civarında kendisini karşılamaya gelen Bekir Ağa'yı, çadırda namaz kıldığı sırada cellatlarına öldürttü.⁵⁹ Bekir Ağa'nın, Mısır Seferi'nde Napolyon Bonapart'a karşı mücadele ettiği ve Konya ahalisinin kendisini oldukça sevdiği bilinmektedir. Bu nedenle, Ali Paşa'nın Bekir Ağa'yı öldürmesi büyük yankı uyandırdı ve halk arasında derin bir üzüntüye neden oldu. Bekir Ağa adına yerelde türküler yazıldı ve bu türkülerde Ali Paşa kötü bir karakter olarak yerini aldı.⁶⁰

Karaman Valiliği yaptığı dönemde, Ali Paşa'ya verilen bir diğer görev de Teke (Antalya) Sancağı mutasarrıflığını yürütmek oldu. Zira zikredilen dönemde Antalya'nın nüfuzlu ayan ailelerinden Tekelioğulları'nın başlattığı büyük bir isyan hadisesi cereyan etmekteydi. İsyanın pek çok sebebi olmakla birlikte Tekelioğulları, bölgenin nüfuzlu ve kadim bir ailesi olarak Teke Sancağı'nın idaresinin kendilerine verilmesini iddia etmekteydiler. Bu taleplerinin dikkate alınmayıp, Çarhacı Ali Paşa'nın Teke Sancağı mutasarrıfı olarak

⁵³ BOA, HAT, 1010/42410; Trabzonlu Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi II*, Umran Matbaası, İstanbul 1294, s. 245-247; Özgür Yılmaz, "1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusların Trabzon ve Akçaabat Saldırılarına Dair Bazı Yeni Bilgiler", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C: 13, S. 26, 2019, s. 482-483.

⁵⁴ BOA, HAT, 1007/42281; BOA, HAT, 1001/42045; BOA, HAT, 1174/52306; BOA, C.DH. 69/3419.

⁵⁵ BOA, C.ML. 155/6551; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C: 6, Haz. Dündar Günday-Mümin Çevik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972, s. 2889-2890.

⁵⁶ BOA. A.DVNS.NŞT.d. 53, s. 6.

⁵⁷ Ali Işık, "Koç Bekir Ağa ve Konya Hadisesi", *Akademik Sayfalar*, C: 19, S: 47 Özel Sayı 2, 2020, s. 747.

⁵⁸ BOA, TS.MA.e. 311/21; Işık, *a.g.m.*, s. 747-750.

⁵⁹ Erdoğan, *a.g.m.*, s. 7-8.

⁶⁰ Işık, *a.g.m.*, s. 751.

atanması, isyanı fiili olarak başlatan gelişme oldu.⁶¹ Sultan II. Mahmud döneminin en karakteristik özelliklerinden biri, devlet otoritesini tanımayan bu tür ayanlar ile mücadele etmek ve merkezi otoriteyi tesis etmek olmuştur. Devrin bu politikası gereği Çarhacı Paşa, isyanın bastırılması için harekete geçti.

Tekelioğlu İbrahim Bey'in başlattığı bu isyan, bölgedeki diğer ayanların ve yörüklerin desteğiyle kontrol edilemez boyuta ulaşmıştı.⁶² Sultan, isyanın sona erdirilmesi için Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'yı da görevlendirdi. Ali Paşa'nın bölgede isyancılara karşı almış olduğu sert tedbirler isyanın daha da büyümesine yol açtı. Hüsrev Paşa da yaşanan bu gelişmeleri Dersaadet'e bildirdi.⁶³ Ali Paşa'nın hem bu sert tutumu hem de isyanda başarılı olamaması nedeniyle vezareti kaldırılarak 1814 yılı başlarında Limni Adası'na sürgün edildi.⁶⁴ Limni'de bir süre kaldıktan sonra, sürgün yeri 18 Haziran 1815 tarihinde Keşan'a çevrildi.⁶⁵

Çarhacı Ali Paşa, Keşan'a sürgün edilmesinden kısa bir süre sonra, 29 Haziran 1815 tarihinde Kars Muhafızlığı ve Valiliği görevine atandı.⁶⁶ Gelibolu üzerinden Kars'a hareket eden Ali Paşa, 14 Eylül 1815 tarihinde Kars'a ulaştı.⁶⁷ Valilik görevi süresince, sınır kalelerinin tamiri ve güçlendirilmesi çalışmalarını yürüttü.⁶⁸ Bu dönemde, Kars Valiliği'ne bağlı Bayezid Sancağı'nın eski mutasarrıfı İbrahim Paşa, yerel aşiretleri bir araya getirerek Bayezid Kalesi'ni ele geçirme girişiminde bulundu. Çarhacı Ali Paşa'nın, bu ayaklanmaya karşı Bayezid Sancağı'na destek verdiği bilinmektedir.⁶⁹ Akabinde Çarhacı Ali Paşa 1817 yılının Temmuz ayında Sivas Valiliği'ne atandı.⁷⁰

Ali Paşa Sivas Sancağı'na vardığında, 1815 yılında Kenanoğlu Ahmed tarafından başlatılan ve o zamandan beri devam eden bir isyanla karşı karşıya kaldı. Sivas'ta erzak fiyatlarının artması üzerine, Ali Paşa ayanlardan Kenanoğlu ve ileri gelenlerden Mütevellioğlu'nu getirtip, bu hususta kendilerini uyardı. İkaz dikkate alınmadığı gibi Kenanoğlu, içlerinde Ocaklıların da bulunduğu üç bin kişilik bir asi grubunu isyana teşvik etti. İsyancılar, dükkanları kapattılar,

⁶¹ Evren Dayar, “‘Âyânlar Çağı’nda Antalyalı Bir Hânedân: Tekelioğulları (1770-1814)”, *Osmanlı Araştırmaları*, C: 59, S. 59, 2022, s. 141-144.

⁶² BOA, TS.MA.e. 684/19; BOA, HAT, 1224/47831; BOA, HAT, 1224/47831; BOA, TS.MA.e. 690/36; BOA, HAT, 497/24383; BOA, C.DH, 119/5940.

⁶³ BOA, TS.MA.e. 684/19; BOA, HAT, 1224/47831; BOA, HAT, 1224/47831; BOA, TS.MA.e. 690/36; BOA, HAT, 497/24383; BOA, C.DH, 119/5940; Dayar, *a.g.m.*, s. 144-147.

⁶⁴ BOA, HAT, 1268/49133; BOA, HAT, 1224/47824; BOA, C.DH, 76/3769.

⁶⁵ BOA, C.DH. 60/2969;

⁶⁶ BOA, C.DH. 135/6738;

⁶⁷ BOA, HAT, 742/35126; BOA, HAT, 629/31099;

⁶⁸ BOA, HAT, 632/31209.

⁶⁹ BOA, C.AS, 74/3463; BOA, C.AS, 222/9434; Hakan Kaya, “19. Yüzyılın Birinci Yarısında Aşiretler ve Demografik Yapı: Bayezid Sancağı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C: 6, S: 5, 2017, s. 2599-2600.

⁷⁰ *Sivas Şer'iyye Sicilleri*, Defter No: 10, s. 119/1.

mahkemeyi bastılar ve son olarak vali sarayına hücum ettiler. Bu süreçte, Ali Paşa'nın Kethüdası Seyyid İbrahim ve Delilbaşı Kır İbrahim'in halka yönelik aşırı baskı ve zulümleri, Sivas halkının valiye olan güvenini tamamen sarsarak halkın silahlı isyana katılmasını hızlandırdı. Halkın şikayetlerini iletmek ve arabuluculuk yapmak üzere görevlendirilen Ömer Kâşif Ağa'nın girişimleri de sonuçsuz kaldı.⁷¹ Sivas şehrinde asayiş ve güveninin ortadan kalktığı bu süreçte Ali Paşa, sarayında kırk beş gün mahsur kaldı. Dersaadet, Karahisar-ı Sahib Mutasarrıfı Zıralıade Vezir Lütfullah Paşa'yı bir emirle isyanın bastırılmasını sağlamak için Sivas'a gönderdi. Bununla birlikte, Anadolu'nun birçok yerine yardım gönderilmesi için emirler verildi. Son olarak, Tokat'tan asker gönderildiği haberinin gelmesiyle asiler korkarak Lütfullah Paşa'ya teslim olup, sürgün edildiler.⁷²

Olaylar sona erdiğinde, her ne kadar Ali Paşa görevine devam etse de halkın ona karşı ayaklanması ve memnuniyetsizlikleri, bir değişim olması gerektiğini gösteriyordu. İsyanı bastırması ve asayişin temin etmesi göz önünde bulundurularak, Karahisar-ı Sahib Mutasarrıfı Zıralıade Lütfullah Paşa, Sivas'a vali olarak atandı. Lütfullah Paşa'nın yerine ise Çarhacı Ali Paşa, Karahisar-ı Sahib Sancağı'na atandı.⁷³ Bu tarihe kadar taşrada valilik vazifelerini ifa eden Çarhacı'nın bu sefer bir sancağa mutasarrıf olarak atanması tenzil-i rütbeyi ifade eden bir atama idi. Zira bir süre sonra, Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın bir vezir için yetersiz olduğu anlaşılabacak ve İçel ile birlikte Alaiye Sancağı 1819 yılı sonlarında kendisine tevcih edilecekti.⁷⁴ Belgelerden yola çıkarak Ali Paşa'dan Karahisar-ı Sahib halkının memnun olduğu anlaşılmaktadır. Ali Paşa, Alanya'ya gitmeden önce Karahisar-ı Sahib'de borçlu olduğu kişilere borçlarını ödedi ve hesaplarını kapatarak Alanya'ya gitti.⁷⁵ Alaiye'de bulunduğu süreçte büyük imar faaliyetleri gerçekleştirdi. Susuz olan Alaiye Çarşısı'na su getirdi ve bir çeşme yaptırdı. *İbrahim Hakkı Konyalı*'ya göre de Akseki'nin Gelves (Dutluca) köyünde bir cami inşa ettirdi.⁷⁶

Çarhacı Ali Paşa, 1821 yılının Eylül ayında, ikinci defa olarak Ağrıboz Mutasarrıflığı'na atandı. Paşa, 9 Eylül'de yanında bulunan bin beş yüz askeri ile Çardak üzerinden Gelibolu'ya vardı ve buradaki istirahatinden sonra Ağrıboz'a

⁷¹ BOA, HAT, 664/32298; BOA, HAT, 664/32298; BOA, HAT, 664/32298; BOA, HAT, 664/32298.

⁷² BOA, HAT, 79/3272; BOA, C.DH. 153/7627; BOA, HAT, 78/3251; Erdoğan Polat, "Sivas Sancağı'nın Sürgün Müftüleri", *Tarih&Gelecek Dergisi*, C: 5, S: 3, 2019, s. 774-776.

⁷³ BOA, HAT, 482/23627; Fatih Yıldız, *Sivas Vilayet Yönetimi ve Valileri (1800-1850)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 33-35.

⁷⁴ BOA, HAT, 504/24864; BOA, HAT, 921/40052; BOA, HAT, 752/35531.

⁷⁵ BOA, HAT, 752/35531; BOA, HAT, 752/35531.

⁷⁶ Konyalı, *a.g.e.*, s. 390.

hareket etti.⁷⁷ Bu sırada 1821 yılının ilk aylarında başlayan Yunan İsyanı bölgede zuhur etmekteydi. Mora taraflarında başlayan ayaklanmanın bastırılması için Çarhacı bölgede görevlendirildi.⁷⁸ Ali Paşa'nın bu süreçte isyancılar ile savaştığı ve bölgenin zahire ile mühimmat ihtiyacını karşılamak için çalıştığı görülmektedir.⁷⁹ Hatta resmi yazışmalarında, erzak yardımı bölgeye ulaşamadığı için tüccar gemilerinden erzak satın aldığını belirtmektedir.⁸⁰ Mora'da başlayan bu isyan bölgede giderek yayıldı ve Ağrıboz'a da sıçradı. Ali Paşa asıl görev yeri olan Ağrıboz Sancağı'na, Mora Seraskerliği'nden aldığı üç bin asker ile yaklaşık bir yıl sonra ulaşabildi.⁸¹ Burada isyancılar ile savaşarak onları bertaraf etti.⁸² Fakat isyancılar ile uğraşırken kendi kuvvetleri içerisinde Arnavut askerleri ulufe bahanesi ile isyan etti ve ulufelerini aldıktan sonra da kaleyi terk ettiler.⁸³ Ali Paşa'nın maiyetindeki askerler kaleyi muhafaza etti ve Arnavut isyancılarının başında bulunan kişiler idam edilerek bu isyan bastırıldı.⁸⁴

Çarhacı Ali Paşa'nın sürgün edilmesi ya da görev yerinin değişmesi, genelde bir isyan neticesinde ya da diğer devlet adamları ile anlaşamaması üzerine vuku bulmaktaydı. Son görev yeri olan Ağrıboz'dan vefat edeceği Tokat şehrine sürgünü de böyle bir hadise neticesinde gerçekleşti. Yunan İsyanı'nda yararlı hizmetleri görülen Kızılhisar Muhafızı Ömer Bey'in şikayetleri görevden alınmasına sebep oldu.⁸⁵ Bahsedilen neden ile vezareti kaldırılarak görevden alınan Ali Paşa yerine Seyyid Hasan Paşa, Ağrıboz Mutasarrıflığı'na getirildi. Ancak Hasan Paşa'nın Mora'da mahsur kalması ve Ağrıboz yolunun kapalı olması nedeniyle kısa bir süre sonra Ali Paşa'ya Ağrıboz Kalesi'ni muhafaza etmek şartıyla vezirliği ve mutasarrıflığı geri verildi.⁸⁶ Bölgede giderek yayılan Yunan İsyanı, Ali Paşa'nın tekrar bu göreve gelmesine vesile oldu.⁸⁷ Ancak Ağrıboz ahalisinin memnuniyetsizlikleri ve daha önceki şikayetler dikkate alınarak 1823 yılının Temmuz ayında Ali Paşa görevden alınarak yerine Ömer Bey Ağrıboz Mutasarrıfı olarak atandı.⁸⁸ Ağustos ayında vezareti kaldırılan Ali Paşa, Tokat'ta zorunlu ikamete tabi tutuldu. Ancak, Ali Paşa bu zorunlu ikamet

⁷⁷ BOA, HAT, 861/38415; BOA, HAT, 766/36103.

⁷⁸ BOA, HAT, 397/20928.

⁷⁹ BOA, HAT, 910/39844; BOA, HAT, 910/39844.

⁸⁰ BOA, HAT, 910/39844.

⁸¹ BOA, HAT, 897/38927.

⁸² BOA, HAT, 910/39844.

⁸³ BOA, HAT, 914/39913.

⁸⁴ BOA, HAT, 914/39913.

⁸⁵ BOA, HAT, 912/39870; BOA, HAT, 905/39707.

⁸⁶ BOA, C.DH, 126/6269; BOA, HAT, 887/39215.

⁸⁷ Mehmet Sönmez, *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Eğriboz Adası (1821-1829)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2024, s. 13.

⁸⁸ BOA, HAT, 840/37844.

yerini Konya olarak değiştirmek için bir talepte bulunduysa da bu talebi kabul görmedi ve Tokat'a gitmek zorunda kaldı.⁸⁹

Çarhacı Ali Paşa'yı Tokat'a götürmek üzere, İstanbul'dan Dergâh-ı Âli Gedikliilerinden Mehmed Emin Ağa görevlendirildi. Fakat Mehmed Emin Ağa, Ağrıboz'a ulaştıktan bir gün sonra vefat etti. Bu durum üzerine Ali Paşa, maiyetindekilerle birlikte Gedikli olmaksızın emre uygun hareket ederek 31 Ağustos 1823 tarihinde Ağrıboz'dan yola çıktı.⁹⁰ Ali Paşa'ya refakat etmek üzere bu kez Gedikli Yusuf Ağa görevlendirildi. Sürgün emrinin yer aldığı kayda göre, Ali Paşa Anadolu tarafına doğru hareket edecek, güzergâh üzerinde uygun bir mevkide Yusuf Ağa ile bir araya gelerek Tokat'a gideceklerdi.⁹¹

Ali Paşa, 7 Aralık 1823 Cumartesi günü maiyetindekilerle birlikte, Yusuf Ağa'nın refakatiyle Tokat'a ulaştığını İstanbul'a gönderdiği bir mektupta bildirdi. Mektubunda, Tokat güzergâhında humma hastalığına yakalandıklarını, bu hastalık nedeniyle güçsüz düştüklerini ve yol almakta büyük zorluklar yaşadıklarını ifade etti. Tüm bu zorluklara rağmen, ferman gereği emredilen ikamet yerine ulaşmak için azimle çaba gösterdiğini de vurguladı.⁹² Ali Paşa, Tokat'a geldikten on iki gün sonra, 19 Aralık Perşembe günü ikamet ettiği İlbaşoğlu Konağı'nda gece saat beş buçukta⁹³ vefat etti.⁹⁴ Çarhacı Ali Paşa'nın Tokat'a ulaştıktan kısa bir süre sonra vefat etmesi, meşakkatli yolculuk ve bu yolculukta yakalandığı humma hastalığının tesiri ile olduğu düşünülmektedir.

⁸⁹ BOA, HAT, 515/25157.

⁹⁰ BOA, HAT, 838/37788.

⁹¹ *Tokat Şer'iyye* Sicilleri, Defter No: 28, s. 124/2. (İlk kullanımda tam açılımı verilmiş olup, sonraki dipnotlarda "TŞS" kısaltması kullanılacaktır.)

⁹² BOA, HAT, 515/25179.

⁹³ Burada ifade edilen saat dilimi ezani ve alaturka olarak da bilinen gurubî saat sistemidir. Bu sistemde günün başlangıcı, güneşin batış vakti, yani gurub vakti olarak kabul edilir. Buna göre yeni gün akşam ezanı ile başlar. Bu bilgilerden hareketle, günümüzde kullanılan vasati saat sistemine göre Çarhacı Ali Paşa'nın akşam on buçuk sularında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk: Ekmeleddin İhsanoğlu-Feza Günergun, "Osmanlı Türkiye'sinde "Alaturka Saat"ten "Alafranga Saat"e Geçiş", *X. Uluslararası Astronomi Kongresi, 2-6 Eylül 1996*, İstanbul 1996, s. 436; Ahmet Yüksel, "Osmanlı Devlet Dairelerinde Mesai Kavramı ve Uygulaması (18-20. Yüzyıllar)", *Osmanlı Bilim Araştırmaları C: XVI*, S: 1, 2014, s. 28.

⁹⁴ TŞS, Defter No: 28, s. 127/1. Çarhacı Ali Paşa'nın kabri Tokat merkezde yer alan ve halk arasında Meydan Camii olarak bilinen, Gülbahar Hatun Camii haziresine defnedilmiştir. Cami, medrese ve imaretten oluşan külliye'nin, medresesi, yanındaki mezarlıklar ve türbe ile birlikte 1930'lu yıllarda ortadan kaldırıldı. Çarhacı'nın sandukası diğer bazı mezar taşları ile birlikte, o dönemde müze olarak kullanılan Gökmedrese'ye taşındı. Uzun yıllar burada muhafaza edildi ve 2011 yılında, günümüzde Tokat Müzesi olarak kullanılan ve Sulu Sokak'ta yer alan Arastalı Bedesten'in bahçesine nakledildi. Ayrıca, Paşa'nın mezar taşındaki büyük ve gösterişli kavuk, onun hayattayken yüksek rütbeli bir kişilik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Târihi Vesikâlarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilâyet, Kazâ Ve Nâhiye Merkezlerindeki Kitâbeler*, Milli Matbaa, İstanbul 1927, s. 32; Asarkaya (Cinlioğlu), *a.g.e.*, s. 222.

2. Çarhacı Ali Paşa'nın Mallarının Müsadere Edilmesi ve Muhallefatı

2.1. Müsadere Uygulamasında Çarhacı Ali Paşa Örneği

Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar, sadrazamlar da dâhil olmak üzere idam cezası verilen, azledilen veya eceliyle ölen devlet adamlarının mal varlıklarına el konulmuş ve bu mallar, devletin ekonomik ve idari kontrolünü sağlamak amacıyla hazineye devredilmiştir. Müsadere usulü olarak geçen bu uygulama, servetin kaynağını sorgulama ve mal varlığının meşruiyetini denetleme aracıdır. Uygulama, padişahın otoritesini güçlendirmeye yönelik bir politika olarak öne çıkarken, bireylerin mülkiyet hakları üzerinde kısıtlamalar getirdiği için zamanla tartışmalara yol açmış ve Tanzimat Dönemi'ne gelindiğinde bu yöntem kaldırılarak özel mülkiyet hakkı güvence altına alınmıştır.⁹⁵ Çarhacı Ali Paşa da Osmanlı Devleti içerisinde azledilerek malları müsadere edilen devlet adamları arasındaydı.

Müsadere süreci, Paşa'nın Siroz Bezzazistanı'nda bulunan mallarının mühürlenmesiyle başladı ve buradaki bin kese akçesine el konuldu.⁹⁶ Osmanlı Dönemi'nde bir kese akçe, 500 kuruşa tekabül etmekteydi.⁹⁷ Bu bilgiye göre, Ali Paşa'nın Siroz Bezzazistanı'nda el konulan nakit parasının yekunu 500.000 kuruşu bulmaktadır. Hemen ardından, Yenişehir-i Fener'de mevcut olan nakit, eşya ve hayvanatı bulunduğu tespit edildi. Ancak, yalnızca nakit ve eşyasının İstanbul'a gönderilmesi istendi.⁹⁸ Ancak, söz konusu nakde dair bir veri tespit edilemedi. Yalnızca bazı eşyaların Bab-ı Hümayun Hazinesi tarafından satıldığı belirlendi. Satılan eşyaların isimleri, türleri, adetleri, fiyatları ve satıldığı kişilerin ayrıntılı şekilde kaydedildiği görülmektedir. İçerisinde tüfek, piştov, giyim ürünleri, mutfak gereçleri ve kişisel eşyalar olmak üzere toplamda 77 adet mal satışı gerçekleşmiştir. Bu eşyalar arasında en yüksek fiyatlı olan, 1900 kuruşa Mimar Ağa'ya satılan "*sim raht ma'a başlık*" olmuştur. En düşük fiyatlı eşya ise, 4 kuruş değerindeki "*çakmak taşı*"dır. Toplam satış bedeli 23.216 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁹⁹ Ali Paşa'nın İstanbul'da satılan mallarına kıyasla Tokat'ta daha fazla mal varlığı olduğu görülmektedir; bu da Tokat'a zorunlu ikamet yeri olarak göç etmesinin bir sonucudur.

Ali Paşa'nın vefat haberi duyulur duyulmaz, Tokat voyvodası ile mübaşir Yusuf Ağa, Ali Paşa'nın ikamet ettiği İlbaşoğlu Konağı'na intikal ettiler. Burada, merhum Ali Paşa'nın hazinedarı ve hizmetçileriyle birlikte, mevcut tüm mal ve eşyaları konağın "hazine odası" olarak tanımlanan büyük odasına alınıp

⁹⁵ Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı İmparatorluğunda Müsadere", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S: 49 1987, s. 95-111.

⁹⁶ BOA, HAT, 840/37837; BOA, C.ML. 6/205.

⁹⁷ Pakalın, a.g.e., s. 248; Baki Çakır, "Kese", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: Ek-2, TDV Yayınları, Ankara 2019, s. 42-43.

⁹⁸ BOA, C.ML. 148/6288.

⁹⁹ BOA, D.BŞM.MHF.d., 13392.

mühürlenerek muhafaza altına alındı. Ayrıca, konağın güvenliğini sağlamak amacıyla bekçiler ve merhum Paşa'nın güvenilir adamları burada nöbetçi bırakıldı. Ancak ertesi gün defin işlemi gerçekleştikten sonra, konağın büyük yapısı nedeniyle yangın ve hırsızlık gibi olası tehlikelerin vuku bulabileceği düşünülerek eşyaların muhafazasının burada mümkün olamayacağına karar verildi. Şehrin ileri gelenleri ve ulemanın fikir birlikteliği ile tüm eşyalar, günümüzde Taşhan olarak bilinen ve Tokat şehir merkezinde yer alan Voyvoda Hanı'ndaki büyük bir odaya taşındı. Akabinde, her bir eşya ve mal, tek tek bir deftere işlendi ve bu defter İstanbul'a gönderildi. Ali Paşa'nın hayvanlarından yirmi beş deve beslenmeleri için Tokat'a dört saat mesafede bulunan Kazabad Nahiyesi'ndeki âyana emaneten bırakıldı. Dokuz adet bargir ve yirmi yedi adet katır ise, Sivas Mütessilimi Kethüdası İbrahim Said Efendi'ye beslenmeleri için teslim edildi. Hayvanların bir kısmı da Tokat'taki ismi belirtilmeyen başka bir hânın ahırına götürüldü.¹⁰⁰

Bahsedilen süreçte Ali Paşa'nın köleleri ve hizmetçilerinden oluşan yaklaşık kırk kişilik bir grup, İlbaşoğlu Konağı'nda asayiş bozan birtakım davranışlarda bulundular ve Paşa'ya ait at ve beygirlerin kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. Ortaya çıkan bu karışıklık üzerine zaptiyeler tarafından göz altına alındılar. Daha sonra, sekizer kişilik gruplar halinde farklı konaklara yerleştirildiler. İstanbul'dan gelecek ikinci bir emre kadar serbest hareket etmeleri yasaklandı. Ali Paşa'nın haremi ve cariyesi emniyet altında olup, ihtiyaçları için gerekli tayinat vilayetten karşılandı. Ancak bunların dışında kölelerin, hizmetçilerin ve beraberindeki hayvanların yiyecek, içecek ve seyis masrafları büyük bir sorun teşkil etmekteydi. Zira beş-on gün gibi kısa bir süre zarfında bakkal, kasap ve ekmekçi gibi esnaflara toplamda bin kuruşa yakın bir borç hasıl olmuştu. Yerel idareciler, vaziyeti İstanbul'a bildirerek bu meselenin ne şekilde çözüleceği hususunda verilecek emre hazır olduklarını bildirdiler.¹⁰¹ Daha sonra bu borç ve masrafların Ali Paşa'nın hayvanlarının satışından elde edilen nakit ile karşılandığı görülecektir.

Eşyalar kaydedilip, muhafaza altına alındıktan sonra, merhum Paşa'nın alacak-verecek meseleleri ve zimmetindeki paralar gündeme geldi. Buna göre, Ali Paşa'nın Konya'dan, hanımı tarafından Mustafa Ağa isimindeki bir tatar (ulak) teslim edilen ve beyaz bir kese içinde bulunan on beş bin kuruşluk zimmeti, kayıp durumundadır. Bu zimmetin, Mustafa Ağa tarafından Eskişehir'de başka bir tatarla teslim edildiği ve akabinde Tokat'a yakın Alaca Köyü'ne kadar getirildiği ifade edilmektedir. Ancak bu noktadan sonra zimmetin akıbeti bilinmemektedir. Akıbeti meçhul olan bir diğer para ise, Ali Paşa'nın Sivas Valiliği döneminde kethüdası olan İbrahim Said Ağa'nın bahsettiği bin kuruşluk

¹⁰⁰ TŞS, Defter No: 28, s. 127, 133.

¹⁰¹ TŞS, Defter No: 28, s. 133.

altın idi.¹⁰² Bu meblağların bazı kişiler tarafından bilindiği ve tespit edilerek yerine konulması gerektiği emredilmesine rağmen, akıbetleri bilinmemektedir. Ayrıca, Sivas Sancağı'na bağlı bazı kazalarda toplam otuz dokuz bin iki yüz elli kuruş alacağı da kayıtlara geçen bir diğer meblağdır.¹⁰³

Çarhacı Ali Paşa'nın Siroz ve Yenişehir-i Fener'deki mal, eşya ve nakitlerine, yukarıda bahsedildiği üzere devlet tarafından el konuldu. Ali Paşa'nın vefatıyla birlikte müsadere edilme sırası Tokat'ta bulunan mal ve eşyalarına gelmişti. Bu süreçte büyük oğlu Ahmet Vehbi Efendi, İstanbul'a yazdığı arzuhalinde babasının bir hamile cariyesi, hanımı ve dört kızı olduğunu, bu kişilere ve kendisine iâşe ve geçim hususunda merhamet gösterilmesini talep etti. İstanbul'dan gönderilen 14 Nisan 1824 tarihli belgede, Ahmet Vehbi Efendi'nin bu talebinin müsbet karşılandığı anlaşılmaktadır. Zira ilgili yazıda, Tokat'taki eşya ve malların doğru bir şekilde satılıp, mal varlıklarının mirasçılara adil bir şekilde paylaştırılması için Tokat Voyvodası ve Tokat Naibi'ne talimatlar verildiği görülmektedir.¹⁰⁴ Çarhacı Ali Paşa'nın Tokat'taki mallarının müsadere edilmediği ve satıştan kalan meblağın varislere paylaştırıldığı, muhalefat kaydından da anlaşılmaktadır. Ayrıca, müsadere usulünün her padişah döneminde aynı olmadığı ve dönemin padişahının tutumuyla doğrudan ilgili olduğu da Çarhacı Ali Paşa'nın müsadere örneğiyle de ortaya çıkmaktadır.

Verilen karar doğrultusunda, resmi işlerin yürütülmesi için 13 Mayıs 1824 tarihinde Paşa'nın eşi Ziba Hatun'un yetki ve hakları, vekalet yoluyla oğlu Ahmet Vehbi Efendi'ye devredildi. Bunun yanı sıra, küçük yaştaki oğlu Ali Bey ile kızları Nefise, Fatma, Hafize ve Emine Hanımların vasiliği de Ahmet Vehbi Efendi'ye verildi. Ahmet Vehbi Efendi, Tokat Voyvodası ve diğer şahitler huzurunda mirasa ait mücevherler, nakit paralar, hayvanlar ve taşınır eşyalar gibi tüm malvarlığını teslim aldığını beyan etti. Teslim edilen malların eksiksiz olduğu ve detaylı şekilde kayıt altına alındığı, yetkililer tarafından tasdik edildi. Böylece Ahmet Vehbi Efendi, vasi ve vekil sıfatıyla hem kardeşlerinin haklarını korumak hem de mirasın yönetimini üstlenmek üzere yasal sorumluluğu devraldı.¹⁰⁵ Ardından, 16 Mayıs 1824 tarihinde Paşa'ya ait mal ve eşyalara fiyatları tespit edilerek deftere kaydedildi. Ancak 7 Haziran 1824 tarihli bir belgede, merhum Paşa'nın çocuklarına bu sefer vasi olarak Ali Paşa'nın eniştesi Eyüp Ağa ibn-i İsa'nın tayin edildiği ve tereke kaydının yeniden hazırlandığı görülmektedir. Bu belge, Tokat Şer'îye Sicilleri içerisinde bulunan Ali Paşa'ya ait son kayıttır.

¹⁰² TŞS, Defter No: 28, s. 133.

¹⁰³ TŞS, Defter No: 29, s. 15.

¹⁰⁴ TŞS, Defter No: 29, s. 15.

¹⁰⁵ TŞS, Defter No: 29, s. 234.

2.2. Çarhacı Ali Paşa'nın Muhallefatı

Osmanlı döneminde *muhallefat* veya *tereke*, bir kişinin vefatının ardından geride bıraktığı tüm malvarlığını ifade etmektedir. Muhallefat, genellikle merhumun yanında bulunan mal, nakit, alacak ve borçlarından oluşmaktadır. Bu malvarlığı, İslam miras hukukuna uygun bir şekilde varisler arasında paylaştırılmaktaydı. Osmanlı'da muhallefat kayıtları, Şer'iyye Sicilleri'ne düzenli olarak kaydedilirdi.¹⁰⁶ Ali Paşa'nın muhallefat kayıtları ise Tokat'ta vefat etmesi nedeniyle Tokat Şer'iyye Sicilleri'nde yer almaktadır.

Bu başlık altında, Ali Paşa'ya ait bir eşya tutanağı ile iki adet muhallefat kaydı değerlendirilecektir. Bunlardan ilki, merhum Paşa'nın vefatından sonra mühürlenene eşyalarına ilişkin tutanaktır. Belgede toplam 183 adet eşya kaydedilmiş olup, bu eşyalar genellikle iki, üç veya dört parça bir arada olacak şekilde listelenmiştir.¹⁰⁷ Muhallefat kayıtlarının ilk belgesinde, 120 eşyanın, ikinci belgede ise 168 adet eşyanın fiyatlandırıldığı görülmektedir. Çoğunlukla her bir ürüne ayrı ayrı fiyat biçilmiş, ancak bazı durumlarda birden fazla ürün için toplu bir fiyat belirlenmiştir. İlk muhallefat belgesindeki eşyanın toplam değeri 68.000 kuruş olarak tespit edilirken ikinci belgede eşya sayısının daha fazla olmasına rağmen toplam kıymeti 55.531 kuruş olarak kaydedilmesi dikkate değerdir. İki muhallefat kaydı karşılaştırıldığında, ilk kayıta bulunan eşyaların fiyatları genellikle ikinci kayıttakilerden daha yüksektir. Örneğin, ilk kayıta “mücevherli altın bir çift piştov” 5.000 kuruşken, ikinci kayıta bu eşya 4.500 kuruşa satılmıştır. Yine ilk kayıta, “mücevherli hançer” 5.000 kuruşken, ikinci kayıta 3.500 kuruş olarak fiyatlandırılmıştır.¹⁰⁸ Bu durum iki kayıt arasındaki fiyat farkının gerekçini ortaya koymaktadır.

Şer'iyye Sicilleri içerisinde farklı muhallefat kayıtları incelendiğinde, kişilere ait genellikle tek bir tereke kaydı bulunmaktadır. Ancak bahsedildiği gibi Ali Paşa'ya ait iki adet tereke kaydı bulunmaktadır. Bunun nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte, ilk muhallefat kaydında bazı malların eksik olduğunu tespit etmiş olmalarıdır. Yine, vasi değişikliği de bu durumun olası sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Nitekim, ilk belgede Ali Paşa'nın küçük yaşta çocuklarının vasililiği büyük oğlu Ahmet Vehbi Efendi'deyken ikinci muhallefat kaydında vasililiğin Ali Paşa'nın eniştesi Eyüp Ağa'ya geçtiği bilinmektedir. Hem varislerin haklarının doğru şekilde korunması hem de eşyaların eksiksiz satışının gerçekleştirilmesi amacıyla ikinci bir muhallefat kaydının düzenlenmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada eşya fiyatları

¹⁰⁶ Yavuz Cezar, “Bir Âyan'ın Muhallefatı”, *Belleten*, C. 41, S. 161, 1977, s. 41-78; Tahsin Özcan, “Muhallefat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 30, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 405-406; Cahit Telci, “Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C: XXII, S: 2, 2007, s. 145-166.

¹⁰⁷ *TŞS*, Defter No: 28, s. 127-129.

¹⁰⁸ *TŞS*, Defter No: 29, s. 16/2, 20/2.

değerlendirilirken, Ali Paşa'ya ait son belge olan ikinci muhalefat kaydı esas alınacaktır.

2.2.1. Masraf, Borç ve Miras Paylaşımı

Muhalefat kayıtlarında mal ve eşyaların tespitiinin ardından, vefat eden kişinin masrafları ve varsa borçları, satıştan elde edilen gelirle karşılanırdı. Masraflar arasında teçhiz ve tekfin giderleri, resm-i kısmet, dellaliye gibi vergiler yer alırdı. Borçlar ise öncelikle vefat eden kişinin eşine olan mehir borcu ile başlar, ardından diğer kişilere olan borçlar sıralanırdı.¹⁰⁹ Bu usule uygun olarak Ali Paşa'nın muhalefat kaydında, varislere hisse bölüştürülmeden önce, borç ve giderlerin ödemeleri yapıldı. Paşa'nın borç ve ödemeleri, hayvanlarının ve diğer eşyalarının satıldığı muhalefat kayıtlarında yer almaktadır.

Hayvan satışından elde edilen 9.820 kuruşun bir kısmı, Paşa'nın cenaze masrafları, maiyeti ve son üç ayda Tokat esnafı ve ileri gelenleri tarafından karşılanan hayvan masraflarının ödemesinde kullanıldı. Aşağıda, bu ödemelerle ilgili detayları içeren bir tablo sunulmuştur.

Tablo I: Çarhacı Ali Paşa'nın Muhalefatındaki Borç ve Masraf Bölümü

Kabri için Müfti-i Belde Es-Seyyid Osman Efendi'ye verilen elli guruş ile mean teçhiz ve tekfinine olan masraf	182,5 guruş
Konaktan naklölunan eşyaya hammâliye verilen	15,5 guruş
Câriyesi vefâtında teçhiz ve tekfinine masraf	47,5 guruş
Haremlerine nakden verilen harçlık	50 guruş
Çocuk tevellüdünde Voyvoda Ağan'ın Çamaşûr Ağası yediyle haremüne verdiği harçlık	50 guruş
Üç nefer seyislerine üç mahda ma'a ta'âmiye verilen aylık	270 guruş
Müteveffa-yı müşârünileyhin mecmû' hayvanâtın ve oğlu Ahmed Bey'in ve gulâmlarının min haysü'l-mecmû' Hancı Ali Ağa yediyle yem ve saman bahası ber-vech-i hesâb masrafı	4417,5 guruş
Hamamcı Hacı Mustafa Ağa'ya ale'l-hesâb harem yevmiyesi için verilen	522,5 guruş
Gümüşhâneli Mustafa Ağa'ya Yusuf Bey'in yevmiyesi için ale'l-hesâb verilen	50 guruş
Kaçıroğlu'na gulâmların yevmiyesi için ale'l-hesâb verilen	50 guruş
Müşârünileyhin vefâtında i'lâm ve defter ile Âsitâne'ye haberini götüren Tatara verilen harcırah	350 guruş
Altı nefer haremindekilere üç mahda onar guruştan ale'l-hesâb verilen aylık ma'a ta'âmiye	281 guruş
Gulâmın firârında Voyvoda Ağa yediyle verâsından giden adama verilen ücret	25 guruş
Müteveffa-yı müşârünileyhin ba-tezkîre Latîfzâde Hüseyin Ağa'dan matlûb eylediği eşyâ için Hanım Efendi'den alıp verdiği bir top hakîr bahası	45 guruş

¹⁰⁹ Özcan, *a.g.m.*, s. 405-406.

Cem'-i hayvanâtın nâliçün Nalbând Etyemez Oğlu'na yüz yedi guruştan ale'l-hesâb verilen	90 guruş
Voyvoda Ağa marifetiyle Mutafa verilen	18,5 guruş
Müşârünileyhin Bursa'dan getirdiği Akkâm El-Hâc Mehmed'in ücreti	80 guruş
Resm-i kısmet-i 'Âdî	245,5 guruş
Def'a Hamamcı Hacı Mustafa Ağa'ya üç r'es katır kıymeti verilen	786 guruş
Yekûn 7576 guruş	
Sahhü'l-bâkî 2369 kuruş Kalmıştır	

Hayvanların satış belgesinde, yalnızca hayvanlara dair bilgi edinildiği düşünülse de masraflar kısmında Ali Paşa'nın vefatı sonrası maiyetine ilişkin oldukça ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır. Ali Paşa'nın Tokat'a geldiğinde bir cariyesinin altı aylık hamile olduğu bilgisi, ilk tutanak kaydında yer almaktaydı. Tablodaki masraf kalemleri incelendiğinde, cariyenin doğumunun gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, bir cariyesinin vefat ettiğini de defin işlemleri için yapılan masraflardan öğrenmekteyiz. Öğrenilen bir diğer bilgi ise, bir gulamın firar etmesidir. Firar eden gulamın peşine düşülmesi için bir kişiye ücret ödendiği kaydedilmiştir. Ayrıca, vefat haberiyle birlikte mal kaydı defterini İstanbul'a götüren tatara (ulak) harcırah verilmiştir.¹¹⁰ Burada toplam masraf ve ödemeler 7.576 kuruş olarak kaydedilmiş olup, ödemeler yapıldıktan sonra geriye 2.369 kuruş kalmıştır.

Bir diğer masraf ve ödemelerin bulunduğu kısım, Paşa'nın son muhallefat kaydında yer almaktadır. Bu kayıta, borçlar ödenmiş ve son olarak hisseler taksim edilmiştir. Aşağıda, bu ödemeleri ihtiva eden bir tablo sunulmuştur.

Tablo II: Çarhacı Ali Paşa'nın Hayvan Satışından Elde Edilen Meblağ İle Borç ve Masraf Ödemeleri

Mukaddemâ Nâ'ib-i sâbık Ali Sâbit Efendi'nin fûruht eylediği hayvanât esmânından bâkî ber-mucib-i defter-i müşârünileyh	2.369
Yekûn-ı semen-i eşyâ ve bâkî 'ani'l-esmâni'l-hayvanât	55.531
Minhâ'l-ihracât	Guruş
Mihr-i müsbet zevce-i be-şehâdet-i Başçavuş Feyzullah Ağa İbn-i İbrâhim Ağa ve Mûsâ Ağa İbn-i Hasan Ağa mevkûfen 'ale'l-beyne'l-müvekkile	15.250
Deyn-i müsbet kasab ve bakkâl ve habbâz be-şehâdet-i Ahmed Ağa bin Mehmed ve Mustafa Ağa bin Yûsuf bi't-tahlîf	1.500
Deyn-i müsbet Hazînebaşı Ahmed Beşe Bin Mehmed 'An cihâtü'l-karz be-şehâdet-i Abdülbâkî Kavvâs Ağa bin Abdurrahmân ve Çamaşûr Ağası Mehmed Şâkir bin İsâ bi't-tahlîf	500
Deyn-i müsbet Hazînebaşı mezbûr Ahmed Bin Mehmed 'ani'l-ücret be-şehâdet-i mezbûrân Abdülbâkî Kavvâs bin Abdurrahmân ve Çamaşûr Ağası Mehmed Şâkir bin İsâ bi't-tahlîf	550

¹¹⁰ TŞS, Defter No: 28, s. 173/2.

Deyn-i müsbet Mîrâhûr Hüseyn Ağa ibn-i Mustafa	263
Müteveffâ-yı müşârûnileyhin oğlu Ahmed Vehbî Beg'in olub Nâ'ib-i sâbık Ali Sâbit Efendi'nin fûrûht eylediği hayvanât ile me'ân fûrûht olunmuş olduğu Nâ'ib-i müşârûnileyhin defterinden mestûr olan hayvanât esmânı	1.345
Müteveffâ-yı müşârûnileyhi ikâmete me'mûr Zâ'im Hasan Ağa ve Yûsuf Ağa'ya verilen	800
Fûrûht olunan muhallefât için verilen dellâliye	1.060
Resm-i kısmet 'an sahhû'l-bâkî	669,5
Cânib-i vilâyetin harem-i müteveffâ-yı müşârûn-ilye ve sa'ire hâdemesine müddet-i ma'lûmede masrûk olmak üzere matlûbu olub tereke-i müteveffâ-yı müşârûnileyh şer'an terettüb eder hukûkdan değil ise de perişâniyetlerinden bahs ile takdîm eyledikleri bir kıt'a arz-ı mazhar mûcibince ibrâm ve ve'l-hâsıllarına binâen ifâ ve istirdâdı husûsunda evvelü'l-emre terakkuben ihrâc olunan	7.415,5
Yekûn	29353
Sahhû'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	26178

Tabloda da verildiği gibi, eşya satışından elde edilen toplam meblağ 55.531 kuruş olup, bu tutar içerisinde hayvanların satışından kalan 2.369 kuruş da yer almaktadır. İlk ödeme, Ali Paşa'nın zevcesi Ziba Hanım'a ait olan 15.250 kuruşluk mehir bedelidir. İkinci gider, kasap, bakkal ve ekmekçi esnaflarına ödenmesi gereken 1.500 kuruşluk borçtur. Devamında, Paşa'nın haremi için vilayetten yapılan masrafların ödemeleri ve terekelerde rutin olarak ödenen vergiler yer almaktadır.

Borçlar, masraflar ve vergi ödemeleri gerçekleştikten sonra kalan 26.178 kuruş varisler arasında paylaştırıldı. Osmanlı'da miras paylaşımı, İslam hukukuna göre yapılmaktaydı. Buna göre, Çarhacı Ali Paşa'nın hanımı, mirasın sekizde birini aldıktan sonra kalan kısım erkekler için iki hisse, kızlar için bir hisse olacak şekilde taksim edildi.

Tablo III: Çarhacı Ali Paşa'nın Varislerine Paylaştırılan Hisseler

Vârisler	Hisseler
Hisse-i Zevce	3272 kuruş 30 meblağ
Hisse-i İbn	5726 kuruş 52 meblağ
Hisse-i İbn	5726 kuruş 52 meblağ
Hisse-i Binti	2863 kuruş 26 meblağ
Hisse-i Binti	2863 kuruş 26 meblağ
Hisse-i Binti	2863 kuruş 26 meblağ
Hisse-i Binti	2863 kuruş 26 meblağ

Ahmet Vehbi Efendi, annesi Ziba Hanım'ın vekili sıfatıyla, annesinin mehri olan 15.250 kuruşu ve mirastan payına düşen 3.272 kuruş 30 meblağı teslim aldı. Ayrıca, babasının muhallefatından 15.457 kuruşluk bir eşya satın aldığı ve bu eşyaların ödemesini, diğer kardeşlerinin hisselerinin toplamı olan 17.178 kuruştan yaptığı kayıtlara geçmektedir. Akabinde, kardeşlerinin varisi olan Eyüp Ağa'ya, almış olduğu meblağı Konya'ya gittiğinde ödeyeceğine dair bir borç senedi verdi. Kardeşlerinin hisselerinden kalan 1.721 kuruş ise, vasi Eyüp Ağa'ya teslim edildi. Bunların dışında Ahmet Vehbi Efendi, merhum babasının muhallefatının ilk eşya tutanağında yer alan “üç aded sim şamdan” “üç aded sim şamdan tablası”, “bir sim leğen” ve “bir sim ibrik” eşyalarını babası hayattayken kendisine verdiğini ve bunu Konya'da bulunan şahitlerle ispatlayabileceğini belirtti. Ahmet Vehbi Efendi'nin iddiasının neticelenmesi için eşyalar vasi Eyüp Ağa'ya teslim edildi.¹¹¹

2.2.2. Ailesi, Köle ve Cariyeleri

Ali Paşa'nın dört eşi olduğu hem arşiv belgelerinden hem de şer'iyye sicilinden teyit edilmektedir. İsimlerine ulaşabildiğimiz üç eşi Hatice Hanım, Ziba Hanım ve Letafet Hanım'dır. Fakat muhallefat kaydında hissedarlar arasında yalnızca Ziba Hanım, zevcesi olarak yer almaktadır. Miras taksiminde diğer hanımların isminin yer almaması bunların boşandığı veya vefat ettikleri ihtimalini doğurmaktadır.

Çarhacı Ali Paşa'nın Ziba Hanım'dan doğma Ahmet Vehbi isminde bir oğlu ve Nefise ile Hafize isimlerinde iki kızı vardır. Ayrıca, iki ayrı cariyesinden doğma Fatma ve Emine adında iki kızı daha vardır. Ziba hanım, dört kız ile birlikte Konya'da ikamet etmektedir. Paşa'nın vefatından sonra, cariyeye Emine'den doğan bir oğlu ise Ali'dir. Toplamda, Çarhacı Ali Paşa'nın dört kızı ve iki oğlu bulunmaktadır. Ahmet Vehbi Efendi'nin diğer kardeşlerinden farklı olarak Paşa'nın sürgün edildiği süreçte yanında olduğu anlaşılmaktadır. Zira Ağrıboz'dan Tokat'a getirilen mal ve eşyalar içerisinde babasının mallarının yanında, kendisine ait olduğu iddia edilen eşya, hayvan ve köleler bulunmaktadır. Bu süreçte hem büyük çocuk olması hem de babasının yanında bulunması hasebiyle diğer varislerin haklarını takip etmek noktasında büyük rol üstlendi. Babası Ali Paşa'nın diğer vilayetlerdeki mal ve nakitleri müsadere edilirken Tokat'taki malları, Ahmet Vehbi'nin gayretli teşebbüsleri sayesinde müsadereye tabi tutulmadı.

Çarhacı'nın kızlarından Fatma Hanım'ın evlendiği, bir erkek çocuğu sahibi olduğu ve maddi sıkıntılar yaşadığını, babasının vefatından yaklaşık yirmi beş yıl sonra çıkan bir irade-i seniyye vesilesi ile öğrenmekteyiz. Konya'da ikamet eden Fatma Hanım ve oğlu yaşadığı maddi sıkıntıların giderilmesi için

¹¹¹ TŞS, Defter No: 29, s. 23.

Dersaadet'e giderek yardım talebinde bulundular. Bu talepleri kabul gördü ve yol harçlığı için kendilerine beş bin kuruş verildi. Ayrıca, Fatma Hanım'a dört yüz kuruş maaş bağlanması için Konya Valisi'ne emir verildi.¹¹² Diğer çocuklarının akıbetine dair veri tespit edilemedi.

İstanbul'dan gelen belgede, Ali Paşa'nın 11 adet cariyesi olduğu bildirilmekteydi. Ali Paşa'nın vefatının ardından bir cariyesi de hayatını kaybetti. Hangi cariyeye olduğu belirtilmemekle birlikte, belgede ümmü'l-veled¹¹³ olarak adlandırılan bir cariyesi bulunmakta ve bu cariyeye daha sonraki kayıtlarda yer almamaktadır. Bu nedenle, vefat eden cariyenin ümmü'l-veled olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca 11 adet cariyesi olduğu belirtilmiş olsa da kaydedilen malları arasında altı cariyenin ismi geçmektedir.

Tablo IV: Çarhacı Ali Paşa'nın Cariyeleri

Altı Aylık Hâmile Emine İsmiyle Müsemmâ Eğribozlu Cârîye
Def'a Hatice İsmiyle Müsemmâ Cârîye
Şirin İsmiyle Müsemmâ Cârîye
Takrîben On İki Yaşında Hayrullah İsmiyle Müsemmâ Cârîye
On İki Yaşında Şemsenûr Cârîye
Sekiz Yaşında Nazırî İsmiyle Müsemmâ Cârîye

Cariye Emine, daha sonra doğum yaptığı için kanunen satılamayacak durumdayken, diğer beş cariyeye 5.000 kuruşa satılmıştır.¹¹⁴ Ayrıca, oğlu Ahmet Vehbi Efendi'nin Gülfıdan ve Gülkız isminde iki cariyesi de tutanağa kaydedilmiştir.

Ali Paşa'nın cariyelerinin yanı sıra 12 adet gulamı vardır. Bunlardan sekizinin elinde ıtkıname¹¹⁵ bulunmakta, yani sekizi azat edilmiş gulamlardır. Oğlu Ahmet Vehbi'nin de zenci asıllı bir gulamı kaydedilmiştir.

Tablo V: Çarhacı Ali Paşa'nın Gulamları

Köle Olanlar
Sekiz Yaşında Rûm Asıllı Gulâm
Çerkes Asıllı Mustafa İsmiyle Müsemmâ Gulâm

¹¹² BOA, İ.MVL. 97/2041.

¹¹³ Hamza Aktan, "İstîlâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 23, TDV Yayınları, İstanbul 2020, s. 361-362.

¹¹⁴ TŞS, Defter No: 29, s. 20/2.

¹¹⁵ Mehmet Âkif Aydın-Muhammad Hamîdullah, "Köle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 26, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 237-246.

Def'a Çerkes Asıllı Hüseyin İsmiyle Müsemmâ Gulâm
Def'a Çerkes Asıllı Hasan İsmiyle Müsemmâ Gulâm
Azat edilmiş Olanlar
Gürcî Asıllı Rüstem İsmiyle Müsemmâ
Rûm Asıllı Mahmûd İsmiyle Müsemmâ
Çerkes Asıllı Mûsâ İsmiyle Müsemmâ
Def'a Çerkes Asıllı Hüseyin İsmiyle Müsemmâ
Def'a Çerkes Asıllı İbrâhim İsmiyle Müsemmâ
Def'a Gürcî Asıllı Hurşîd İsmiyle Müsemmâ
Def'a Gürcî Asıllı Ferhâd İsmiyle Müsemmâ
Def'a Gürcî Asıllı Mehmed Reşîd İsmiyle Müsemmâ

Paşa'nın gulamlarından sadece bir tanesi satıldı. Bu gulam sekiz yaşında, Rum asıllı olup satış bedeli 500 kuruştur.

2.2.3. Hayvanlar ve Hayvan Takımları

Tutanak kaydında Ali Paşa'nın, 11 adet at, 13 adet beygir, 28 adet katır ve 25 adet deve olmak üzere toplam 77 adet hayvanı bulunmaktadır. Paşa'nın vefatından üç ay sonra muhalefatı için gelecek memurun gecikmesi nedeniyle, hayvanların telef olmalarını önlemek için memur olmadan satış işlemleri gerçekleştirildi. Hayvanların cinsleri, özellikleri, hastalıkları, sakatlık durumları, satıldığı kişiler ve satış fiyatları ayrıntılı bir şekilde kaydedildi. Çoğunluğu katır olmak üzere, at ve beygirlerin de bulunduğu toplam 51 hayvanın satışı gerçekleştirilmiş olup, her birinin fiyatları farklılık göstermektedir. Bu fiyat farklılıkları, hayvanların sağlık durumuna, yaşına ve türüne bağlı olarak belirlendiği görülmektedir. Satılan hayvanlardan sekiz adedi, merhum Paşa'nın oğlu Ahmed Vehbi Efendi'ye aittir. Satın alan kişiler arasında başta Tokat Voyvodası olmak üzere, halk arasından önde gelen kişiler bulunmaktadır. Hayvan satışları sonucunda elde edilen toplam tutar 9.820 kuruştur.¹¹⁶

Tablo VI: Çarhacı Ali Paşa ve Ahmet Vehbi Efendi'nin Satılan Hayvanları

	Satıldığı Şahıslar	Hayvanlar	Adet	Fiyat
1	Saadetlü Voyvoda Ağaya	Necl-i Şâb Kır Esb	1	350 Kuruş
2	Defa Voyvoda Ağa	Bir Katar Katır	6	1200 Kuruş
3	Defa Voyvoda Ağa	Burnu Beyâz Siyâh Katır	1	210 Kuruş
4	Faziletlü Elhac Müftü Efendi	Siyâh Küçük Kır Katır	1	170 Kuruş
5	Saadetlü Hüseyin Ağa	Bir Ayağı Dağlı Eşheb Kır At	1	250 Kuruş
6	Karındaşı Musa Ağa	Sisli Kır Esb	1	250 Kuruş
7	Seyis? Mehmed Ağa	Bir Gözü Kör Siyâh Katır	1	140 Kuruş

¹¹⁶ TŞS, Defter No: 28, s. 173/2.

8	Defa Mehmed Ağa	Topal Küçük Kır Katır	1	105 Kuruş
9	Mukayyid Osman Efendi	Küçük Siyâh Katır	1	120 Kuruş
10	Sarı Ağanın Oğlu Veli Ahmed	Rahvan Doru Esb	1	205 Kuruş
11	Şişeci Mehmed Alemdar	Doru Esb	1	365 Kuruş
12	Defa Mehmed Alemdar	Kır Esb	1	205 Kuruş
13	Defa Mehmed Alemdar	Yâğız Doru Bargîr	1	155 Kuruş
14	Defa Mehmed Alemdar	Sagır Siyah Katır	1	180 Kuruş
15	Defa Mehmed Alemdar	Siyah Katır	1	151 Kuruş
16	Defa Mehmed Alemdar	Diğer Siyah Katır	1	185 Kuruş
17	Hancı Ali Ağa	Doru Esb	1	200 Kuruş
18	Defa Ali Ağa	Kır Bargîr	1	150 Kuruş
19	Defa Ali Ağa	Uyuz Al Bargîr	1	70 Kuruş
20	Defa Ali Ağa	Bir Katar Katır	6	1650 Kuruş
21	Defa Ali Ağa	? Büyük Katır	1	30 Kuruş
22	Duhancı Yusuf Oğlu Derviş	Yâğız Bargîr İlleti Sebebiyle Otuz Beş Guruşa Tenzîl Olmuştur	1	115 Kuruş
23	Mehmed Beşe	Kır Tay Ve Saçlı Kır Esb	1/1.	650 Kuruş
24	Defa Mehmed Beşe	Siyâh Katır	1	180 Kuruş
25	Semerci Hafız Alemdar	Doru Bargîr	1	125 Kuruş
26	Hamamcı Hacı Mustafa Ağa	Küçük Kır Katır	1	171 Kuruş
27	Defa Mustafa Ağa	Orta Siyâh Katır	1	295 Kuruş
28	Yüncü Kel Hüseyin	Şehab Kır Bargîr	1	165 Kuruş
29	Yıldızoğlu	Sıracalı Eşheb Kır Bargîr	1	56 Kuruş
30	Saraç Başı Oğlu Elhac Hasan Alemdar	Kır Katır	1	180 Kuruş
31	Pastırmacı Oğlu Şerif	Kara Guşlu Siyâh Katır	1	111 Kuruş
32	Nalband Kara Mehmedin Kaynı	Kurâda Küçük Kır Katır	1	90 Kuruş
Müteveffa-yı Mûşarünileyhin Mahdûmu Ahmed Bey'in Hayvânâtı Beyân Olunur				
33	Saadetlü Voyvoda Ağa	Mısır? Eşkar Esb	1	150 Kuruş
34	Şişeci Mehmed Alemdar	? Eşkar Al Esb	1	105 Kuruş
35	Mollaağazade Mahmud Ağa	Doru Esb	1	130 Kuruş
36	Katib Hüseyin Efendi	Doru Memeli	1	105 Kuruş
37	Hancı Ali Ağa	Doru Katır	1	231 Kuruş
38	Defa Ali Ağa	Küçük Siyah Katır	1	130 Kuruş
39	Hamamcı Hacı Mustafa	Büyük Doru Katır	1	320 Kuruş
40	Bekaroğlu Mustafa Beşe	Beyaz Uyuz Katır	1	170 Kuruş
Fürûht Olunan Mecmû'-ı Hayvânât Yekûn 9820 Kuruş				

Ali Paşa'nın tabloda belirtilen hayvanlarının yanı sıra, daha önce ifade edildiği üzere Kazabad Nahiyesi'ndeki âyana bırakılan 25 adet devesi de bulunmaktaydı. Ancak, muhalledat kaydında 19 adet devenin yer aldığı görülmektedir. Muhalledat kaydının ilk eşya tutanağından altı ay sonra düzenlenmiş olması, 6 devenin ölmüş olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Kalan 19 devenin Tokat'ta satılması durumunda değerinin altında satılabileceği düşünüldü ve bu nedenle satışın Konya'da gerçekleştirilmesi amacıyla, Paşa'nın küçük çocuklarının vasisi olan Eyüp Ağa'ya teslim edildi.

Ali Paşa'nın terekesinde kayda geçen eşyaların arasında hayvan takımları da önemli bir yer tutmaktadır. Bu takımlar, sahip olduğu hayvanların türlerine göre tasnif edildiği anlaşılmaktadır. At başlığı olarak kullanılan lebeb, deve ve katır için uygun yularlar (ip), hayvan başlıklarına takılan süslü zincir olan reşme, kayış olarak bilinen sinebend gibi eşyalar hayvan takımları arasında zikredilebilir. Bunların yanı sıra, yük taşımaya yarayacak türden bir eşya olarak tahtirevan da karşımıza çıkmaktadır.

Tablo VII: Çarhacı Ali Paşa'nın Hayvan Takımları

Simlü Raht	Üzengi
Simlü Sacak ve Başlık	Gezlik Lebeb ve Başlık
Eğer Kabaralı, Dökülmüş Sim Lebeb ve Başlık Kem-âyâr	Mısır Taklidi Simlice Lebeb ve Başlık Kem-âyâr
Simli Lebeb ve Başlık Kem-âyâr	Sağır Göbeklice Lebeb ve Başlık
Sim Reşme	Tahtirevan Ma' Köhne Takım
Çapkun Başlığı Simlice	Köhne Tekeleli ve Eğer
Köhne Sırmalı Gâşiyye	Çûkâ Üzerine Sim Kabaralı Gâşiyye
Simli Sinebend	Esb Pazubendi
Deve ve Katır Yuları ve Sâir Hırdavat	Sağır Kehribâr Ağızlık ve...

2.2.4. Silah ve Silah Takımları

Birçok vilayette valilik ve harplerde ise ordu çarhacılığı vazifelerini üstlenen Ali Paşa'nın vefat ettiği Tokat şehrinde geride hatırı sayılır bir silah mirası bırakmaması dikkate değerdir. Zira, askeri sınıfa mensup olan paşaların terekeleri incelendiğinde ciddi miktarda silaha sahip oldukları görülmektedir.¹¹⁷ Paşa'nın müsadere edilerek İstanbul'da satılan malları arasında on iki piştov ve dokuz adet tüfeği bulunmaktadır. Merhum Paşa'nın Tokat'taki terekesinde tüfek, kılıç, hançer ve bunların muhafazasında kullanılan kılıflar olmak üzere yalnızca 25 parça mevcuttur. Bu silahlardan on beş adedini tüfekler oluşturmaktadır. Yine devrin en rağbet gören silahların başında gelen piştov, terekede iki adet olarak yer almaktadır. Bunlardan biri olan "*taşları iki sıra elmaslı altun piştov*" ise 4.500 kuruş değeri ile terekenin en yüksek fiyatlı eşyasıdır. Piştov ve tüfekler üretildiği yer ile süslemesinde kullanılan malzemeye göre *Nemçekârî*, *simli*, *elmaslı* gibi sıfatlarla tanımlanmıştır. Tokat'ta satılan silahların toplam değeri de 15.475 kuruştur.

¹¹⁷ H. Baha Öztunç, "Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefati", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C: 12, S: 2, 2017, s. 59-60; Faruk Söylemez, "Malatya Mutasarrıfı Rışvanzade Abdurrahman Paşa'nın Terekesi", *History Studies*, C: 5, S: 5, 2013, s. 257-258.

Tablo VIII: Çarhacı Ali Paşa'nın Tokat ve İstanbul'da Satılan Silah ve Silah Takımları

Sim Bilezikli Kebir Tüfenk	Tüfenk
Demir Şikeste Kara Takım Tüfenk	Şeşhane Tüfenk
Kara Takım Tüfenk	Simlice Şikeste Tüfenk
Taşları İki Sıra Elmaslı Altun Piştov	Kundağı Şikeste Tüfenk
Sim Gılaflar ve Balçıklı Kılıç	Altun Takımlı Piştov Ma'a İşlime Silahlık
Altun Gılaflar ve Balçıklı Kılıç	Tepesi Elmaslıca Altun Harbi
Tepesi Mücevherli Gümüş Hançer	Altun Gılaflar ve Balçıklı Pala
Köhne Kargı	Kargı Temuru
Gürz Çubuk	
İstanbul'da Bab-ı Hümayun Hazinesinde Satılan Silahlar	
Kaval Tüfenk	Nemçekârî Piştov
Simli Kaval Tüfenk	Piştov
Simli Piştov	

2.2.5. Kişisel ve Ev Eşyaları

Ali Paşa'nın kişisel eşyaları arasında özellikle dini kitaplar dikkat çekmektedir. Bu kitaplar arasında bir cilt *Hilye-i Şerif*, bir cilt *Delâil-i Şerif*, bir cilt *En'am-ı Şerif*, bir cilt *Birgivi Şerhi* ve bir cilt *Ed'iyye-i Şerif* bulunmaktadır. Bu eserler arasında *En'am-ı Şerif* kitabıyla birlikte ona ait özel bir kese de kayıtlara geçmiştir.¹¹⁸ Satışa sunulan eserlerden bir cilt *Delail-i Şerif* ve bir cilt *En'am-ı Şerif*, toplamda 55 kuruş değerindeyken, *En'am* kesesine 31,5 kuruş fiyat biçilmiştir.

Kitapların yanı sıra Paşa'nın kişisel eşyaları arasında dönemin günlük kullanımına özgü çeşitli değerli nesneler yer alır. Altın eyalet mührü ve bu mühür için kullanılan kese, Cezair yapımı akçe kesesi, beş adet tahta divit, bir sim divit ve kalemtraş bu eşyalar arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra, Paşa'nın kişisel eşyaları arasında takı olarak bir yakut yüzük de bulunmaktadır. Ayrıca, farklı tasarımlara sahip enfiye kutuları da dikkat çekmektedir. Dört adet enfiye kutusundan ikisi altın mızıkalı, biri mücevherli mavi mineli, diğeri ise sade minelidir. Tütün saklamak amacıyla kullanılan bu kutular, Paşa'nın eşyaları arasında silahlardan sonra en yüksek değer biçilen parçalar arasındadır. Bu kategori içerisinde Paşa'nın iki adet cevizden yapılan simli nargilesi de bulunmaktadır. Ayrıca, nargile tüketimi için bir araç olan imameler de yer almaktadır. Bunlar arasında İki adet kabak imame, üç adet mineli imame ve bir kırık (şikeste) imame mevcuttur.

¹¹⁸ M. Şinasi Acar, *Osmanlı'da Günlük Yaşam Nesneleri*, Yem Yayınları, İstanbul 2015, s. 183-187.

Ali Paşa'nın tereke kaydında yer alan giyim eşyaları, dönemin yaşam tarzını ve Paşa'nın tercihlerini yansıtan önemli parçalar arasında yer almaktadır. İlk öne çıkanlar, kürkleridir. Bu kürkler arasında, bir kakum kürk, bir samur kürk, bir nafe kürk, bir beyaz nafe kürk ve en yüksek fiyata sahip olan, 2.500 kuruş değerindeki sırma kaplı samur kürk olmak üzere toplam beş adet kürk bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Paşa'nın günlük yaşamında kullandığı diğer eşyaları arasında berber takımı, tarak, ayna gibi bakım eşyalarının yanı sıra, entari, kaput, cübbe, hilat, şalvar, çakşır (pantolon), fes, kavuk ve kavuk örtüsü gibi geleneksel kıyafetler de bulunmaktadır. Ayrıca, kallavi, şal, çizme, dizlik, fanila ve don gibi çeşitli giysiler de kayıta yer almakta olup, Paşa'nın günlük yaşamını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu farklı giyim ve bakım ürünleri terekesinde karşımıza çıkmaktadır.

Ali Paşa'nın seyahatleri esnasında dinlenmek ve konaklamak üzere çadır, tenef (çadır malzemesi) gibi eşyaları temin etmesi, sürekli yaşadığı vazife değişiklikleri ve sürgünlerin bir neticesi olsa gerektir. Yine evlerde ve çadırlarda kullanılan minder, şilte (döşek ve minder), yorgan gibi eşyalar terekede kayıt altına alınan diğer eşyalardan bazılarıdır.

Seccade, bohça, çevre (örtü), yemen, yorgan, çarşaf, hurç, yastık, makat (oturulacak yer ve örtü), fener, dürbün, havlu, abdest leğeni, hamam takımı, sandık, su taşı, kaşık, Bursa kumaşı topları, bakır tepsi, bakır tas, süzgeç, ibrik, matara, kahve cezvesi, fincan ve zarf (fincan tabağı), duhan (tütün) tablası, mum makarası gibi pek çok terekede olabilecek ev eşyaları Ali Paşa'nın terekesinde de mevcuttur. Bu eşyalar, Paşa'nın ve ailesinin günlük yaşamlarında kullandıkları ve temel ihtiyaçları karşılayan demirbaş türünden eşyalardır. Ali Paşa gibi pek çok vilayette valilik ve ordu çarhacılığı yapmış ve geniş maiyete sahip bir devlet adamı nazar-ı dikkate alındığında söz konusu eşyaların miktar ve çeşitlilik bakımından az olduğu söylenebilir. Bunun nedeni, Ali Paşa'nın Tokat'a göç etmesi olup, yanında daha kıymetli eşyaları ve seyahat için gerekli olan malzemelerini getirmiş olmasıdır. Zira evlerde kullanılacak eşyalar ikamet edilen yerde kalınan sürenin artmasıyla birlikte artış gösterecek türden eşyalardır. Merhum Paşa'nın Tokat'a ulaştıktan çok kısa bir süre sonra vefat etmesi bu durumu teyit eder niteliktedir.

3. Osmanlı Edebiyatında Çarhacı Ali Paşa'nın Yeri

Edebiyat ve tarih, sosyal bilimler arasında birbirini tamamlayan ve ayrılması zor iki alandır. Tarih yazımının yanı sıra, edebiyat da dönemin kültürel ve toplumsal yapısını anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Osmanlı kroniklerini kullanarak hayatını yazdığımız Çarhacı Ali Paşa, sadece tarihsel kayıtlarda değil, dönemin ediplerinin kalemlerinde de yer almış ve çeşitli eserlerde konu edilmiştir. Tarihçi ve edebiyatçı olarak tanınan *Adanalı Sürûrî*, Çarhacı Ali

Paşa'nın Silistre'ye atanmasına atıfta bulunmuş ve bu tarihi şu dörtlükle kaydetmiştir:

*“Kapucubaşı iken dilir olub üç tuğ
Ver muradını ihdâ miftahü'l-ebvab
Olub Silistre mansıb ona didim tarih
Vezareti Ali Paşaya sa'd ide Vehhâb”*¹¹⁹

Adanalı Sürûrî Çarhacı Ali Paşa için yazdığı başka bir beyitte onun Kaptan-ı Derya olmasını *tarih düşürme* tekniği ile betimlemektedir:

*“İtdüm oldukda kapudan nasbi tarihin beyan
seyl-i dadın kıldı deryaya Ali Paşa revan (1224)”*¹²⁰

Divan şairlerinden *Keçecizâde İzzet Molla* da Ali Paşa'nın kaptan-ı derya olarak atanmasından bahsetmiş ve onun II. Mahmud tarafından bu makama getirildiğini şöyle aktarmıştır:

*“Şâh-ı kulzüm kim, kaimmakâm-ı sadr-ı zî-şânî
Nesîm-i atfetle eyledi sâhilleri maksûd
Çıkardım 'izzetâ bahr-i hezceden dür gibi târîh
Kapudan etdi deryaya 'Ali Paşa'yı Şeh Mahmûd”*¹²¹

Âşık Şem'î olarak bilinen Konyalı şair de Çarhacı Ali Paşa'yı unutmayarak onunla ilgili övgü dolu beyitler kaleme almıştır. Şiirinde Paşa'ya dair öne çıkan dizeler şu şekildedir:

*“DİDİM HER KİM SEBEB OLDIYSA ANLAR BERHUDÂR OLSUN
Mübârek eylesün Mevlâ bu şi'rim yâdigâr olsun
Didim her kim sebep oldıysa anlar berhudâr olsun
Melâ'ikler iderler gökyüzünde cümlesi hayret
Kadem ü baş-ıla ikbâl-i devlet bâhtiyâr olsun
Bu bâğda her bahâr oldukça bir tâze nihâl
Cümle ikbâlin dırahtı meyvedâr olsun
Sığınsın sâyesinde sad-hezâr hemûş-ı ser-gerdân
Tâhtâ eylesün dünyâyı hükmi sâye-dâr olsun
Cihânda gün-be-gün kadrin 'âlî eylesün Yezdân
Serinde murg-ı devlet âşiyânı ber-karâr olsun*

¹¹⁹ Erdoğan, a.g.m., s. 4.

¹²⁰ Özlem Güzeller, *Sürûrî Divanı'ndaki Manzum Tarihler (Sayfa 250-322)*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007, s. 33.

¹²¹ Erdoğan, a.g.m., s. 6; Mehmet Fatih Çavuş, *Keçecizade İzzet Molla'nın Divan-ı Bahar-ı Efkar'ında Yer Alan Kişilikler*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011, s. 34.

*Sezâdır bu mahalde âlî eyleye âbâ-ı ecdâdî
Bu da bir Çarhacı Ali Paşa'dan yâdigâr olsun
Safâ vü zevkimiz Hallâk-ı 'âlem eylesün müzdâd
Bu şem'-i bendeniz fânûs-ı himmetde yanar olsun*"¹²²

Bahsedilen eserlerin yanı sıra, Çarhacı Ali Paşa'nın Karaman Valisi olduğu dönemde Koç Bekir Ağa'yı öldürtmesi, halk arasında derin bir üzüntüye neden oldu. Bu olayın ardından, Konya halkı tarafından Bekir Ağa için ağıt niteliğinde türküler yakılmış ve bu türkülerde Çarhacı Ali Paşa da zem edilmiştir.

*"Cizdim askeri Cumra'nın kaşına
Aman vermezdin sana Carhacı Paşa
Yazılanlar gelir elbette başa
Yanına kalmasın Carhacı Paşa..."*
*"Haberim olaydı varaydım Cumra'nın kaşa
Cekeydim askeri bir baştan başa
Dayan ıncı sen de Carhacı Paşa
Girmesin Konya'ma der Bekir Ağa..."*¹²³

Silistre'ye atanması ve Kaptan-ı Derya olarak görevlendirilmesi gibi olaylar, sadece tarihi hadiseler olarak kalmamış, aynı zamanda dönemin edebi eserlerinde de övgüyle işlenmiştir. Öte yandan, Konya'da yakılan türkülerde Çarhacı Ali Paşa'ya yönelik olumsuz temenniler, halkın yaşanan olaya duyduğu üzüntü ve tepkileri türküler aracılığıyla ifade ettiklerinin de bir göstergesidir. Bu eserler, Çarhacı Ali Paşa'nın sadece bir devlet adamı olarak değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal anlamda da iz bıraktığını göstermektedir.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nda yüksek devlet makamlarına erişme mücadelesi, genellikle kişisel hırslar ve entrikalarla şekillenen karmaşık bir süreçti. Özellikle Kaptan-ı Derya ve Sadrazam gibi önemli pozisyonlar, siyasi rekabetin yoğunlaştığı yerlerdi. Bu mücadelede, devlet adamları arasındaki güç dengesi sık sık değişir, makamlarını korumak ya da yükselmek isteyen kişiler farklı yöntemler ve ittifaklar kullanırlardı. Ancak, bu tür hırslar ve rekabetler, genellikle sürgün, azil veya başka cezai yaptırımlarla neticelenebiliyordu. Osmanlı'da makamda kalma süresi ne kadar kısa ise bu durum, hem merkezi otoritenin hem de siyasi rekabetlerin bir göstergesiydi. Sultanlar, bu dinamik

¹²² Nilgün Aydın, *Konya Âşıklık Geleneğinde (18-19. Yy) Âşık Şem'i Ve Şiir Dünyası (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2019, s. 296, 535.

¹²³ Işık, *a.g.m.*, s. 751.

yapıdan faydalanarak makamda bulunan büyük memurları düzensiz aralıklarla değiştirerek merkezî otoritelerini güçlendirmeyi amaçlamışlardı.

Çarhacı Ali Paşa da bu karmaşık süreçlerin içinde yer alarak Osmanlı siyasetindeki yerini ve etkisini hissettiren önemli bir devlet adamıydı. Sadrazam olma hevesi ve bu hedef uğruna Yeniçerilerle kurduğu ilişkiler, onun Osmanlı yönetimi içerisinde fark edilmesini sağladı ancak bu durum ona bir o kadar da düşman kazandırdı. Osmanlı'da Yeniçeriler üzerindeki etki, özellikle Sultan III. Selim döneminde ve öncesinde, politikada yükselmenin en önemli yollarından biri olarak görülüyordu. Ancak, Paşa'nın bu tutumunun devlete zarar verebileceği endişesi, sürgün ve idari görevlerle merkezden uzaklaştırılmasına neden oldu. Merkeziyetçilik politikalarının şekillendiği, yeni ordu kurma çalışmalarının ortaya çıktığı, devlet otoritesine karşı ayanların varlık mücadelesi yürüttükleri ve arka arkaya padişah değişikliklerinin yaşandığı bir devirde Çarhacı Ali Paşa'nın olayların merkezinde yer alması, onun siyasi rolünü ortaya koyan gelişmelerdir.

Sultan III. Selim'in Nizam-ı Cedid ıslahatları döneminde dikkat çeken bir figür haline gelen Çarhacı Ali Paşa, gerek Mısır Seferi'nde gerekse Osmanlı-Rus Harbi ve Yunan İsyanı gibi kritik süreçlerde gösterdiği başarılarla ön plana çıktı. II. Mahmud döneminde ise, taşrada yöneticilik yapan Ali Paşa'nın sergilediği sert tutumlar, onun birçok kez görev değişikliği yaşamasına neden oldu. Örneğin, Teke Sancağı'ndaki Tekelioğlu İbrahim isyanının bastırılması sürecinde, Yöröklere karşı uyguladığı sert tedbirler ve diğer idarecilerle yaşadığı uyumsuzluk onun sürgün edilmesine yol açtı. Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere Ali Paşa, Osmanlı yönetimi içerisinde bir yandan askeri ve idari başarılarıyla dikkat çekse de diğer yandan siyasi hırslarının neden olduğu sıkıntıları da yaşayan bir devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çarhacı Ali Paşa'nın yaşadığı sürgün ve azledilmeler, dönemin padişahının olaylara karşı tutumunu da yansıtmaktadır.

Ali Paşa'nın Ağrıboz'dan zorunlu ikametle Tokat'a sürülmesi ve mallarının müsadere edilmeye başlanması, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik ve idari denetim anlayışını yansıtan önemli bir örnektir. Bu süreç, merkezi otoritenin güçlendirilmesinin yanı sıra, bireysel mülkiyet haklarının zaman zaman nasıl sınırlandırabileceğini de göstermektedir. Çarhacı'nın ailesinin en azından Tokat'taki mallarının müsadere edilmemesine yönelik merhamet talebinin kabul görmesi, Osmanlı'daki hukuk ve yönetim anlayışının farklı uygulamalarını ortaya koymaktadır. Bu örnekten de hareketle müsadere usulü, iktisadi bir gelir olarak telakki edildiğinden, uygulaması da döneme, padişaha ve malları müsadere edilen kişinin mali gücüne göre değişiklik arz etmekteydi.

Çarhacı'nın iki ayrı muhalefat kaydının düzenlenmesi, Osmanlı dönemi miras uygulamalarında sürecin detaylı ve titiz bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. İlk kayıta eksik olduğu belirlenen mallar ve vasi değişikliği,

mirasın doğru ve eksiksiz bir şekilde düzenlenmesi ihtiyacı ikinci kaydın ortaya çıkmasına neden oldu. Çalışmada, ikinci muhalefat kaydının esas alınması, kayıtların daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine imkân tanıdı ve Ali Paşa'nın tereke süreci üzerinden dönemin sosyo-ekonomik yapısı ile miras hukuku uygulamalarına ışık tutulması hedeflendi.

Paşa'nın Tokat şehrinde vefat etmesi ve muhalefat kayıtlarının burada tutulması, Tokat şehrinin sosyo-ekonomik yapısı hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Kayıtlarda, dönemin idarecileri, şehrin ileri gelenleri ve esnafına ait verilere ulaşılması, bu çalışmanın yerel tarih araştırmalarına sunacağı katkılardan biridir. Öte yandan merhumun maiyeti ve hayvanları için yapılan harcamalar, şehrin toplumsal ve ekonomik ilişkilerini anlamada önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca mezarının Gülbahar Hatun Camii haziresine defnedilmesi, daha sonra diğer mezarlarla birlikte Gökmedrese'ye taşınması ve Gökmedrese'nin restorasyon sürecine girmesiyle Tokat Müzesi bahçesine aktarılması, Tokat şehir tarihinin dikkate değer olayları arasında yer almaktadır. Bu süreçler, şehrin kültürel ve mekânsal dönüşümünü anlamak açısından da önemli olaylardır. Elinizdeki bu çalışma tüm bu yönleriyle 19. yüzyıl ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin merkezinde yaşanan gelişmelere farklı bir perspektif sunmayı hedeflerken tereke kayıtlarından hareketle yerel tarihe de katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Tahvil (Nişan) Defterleri (A.DVNSNŞT.d.): 53.

Ali Emiri-Mahmud II (AE.SMHD.II.): 18/1086.

Cevdet-Askeriye (C.AS.): 28/1298; 74/3463; 222/9434; 352/14588; 391/16150; 618/26088; 1224/54948.

Cevdet-Dahiliye (C.DH): 119/5940; 126/6269; 76/3769; 135/6738; 141/7035; 153/7627; 184/9164; 216/10770; 237/11830; 60/2969; 62/3071; 69/3419; 98/4860.

Cevdet-Maliye (C.ML.): 148/6288; 155/6551; 6/205; 737/30065.

Cevdet-Nafia (C.NF.): 44/2157.

Bab-ı Defteri-Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d.): 7395.

Bab-ı Defteri-Muhalefat Halifeliği Defterleri (D.BŞM.MHF.d.): 13392.

Hatt-ı Hümayun (HAT): 37/1864; 78/3251; 79/3272; 85/3474; 92/3754; 95/3843; 109/4336; 245/13793; 397/20928; 475/23297; 482/23627; 497/24383; 504/24864; 515/25157; 515/25179; 629/31099; 632/31209; 653/31921; 664/32298;

742/35126; 752/35531; 766/36103; 838/37788; 840/37837; 840/37844; 861/38415; 887/39215; 897/38927; 905/39707; 910/39844; 912/39870; 914/39913; 921/40052; 1001/42045; 1007/42281; 1010/42410; 1174/52306; 1224/47824; 1224/47831; 1268/49133; 1361/53653; 1507/18.

İrade-Meclis-i Vala (İ.MVL.): 97/2041.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e.): 281/12; 281/13; 299/1; 472/2; 597/27; 690/36; 690/36; 311/21; 656/13; 674/1; 682/37; 682/39; 684/19; 684/19; 808/40; 879/13.

Sivas Şer'iyye Sicilleri, Defter No: 10.

Tokat Şer'iyye Sicilleri, Defter No: 28, No: 29.

Trabzon Şer'iyye Sicilleri, Defter No: 1951.

2. Kitap ve Makaleler

ACAR, M. Şinasi, *Osmanlı'da Günlük Yaşam Nesneleri*, Yem Yayınları, İstanbul 2015.

AHMED CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C: 4, Haz. Dünder Günday-Mümin Çevik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972.

AHMED CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C: 5, Haz. Dünder Günday-Mümin Çevik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972.

AHMED CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C: 6, Haz. Dünder Günday-Mümin Çevik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972.

AHMET RASİM, *Ahmet Rasim ve Osmanlı Tarihi VI*, Haz. Metin Hasırcı, Emir Basın Yayın, İstanbul 1999.

AKTAN, Hamza, "İstîlâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 23, TDV Yayınları, İstanbul 2020, ss. 361-362.

ASARKAYA (CİNLİOĞLU), Halis Turgut, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat Belediyesi Kültür Yayını, Tokat 2019.

AYDIN, Mehmet Âkif-HAMÎDULLAH, Muhammad, "Köle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 26, TDV Yayınları, Ankara 2020, ss. 237-246.

AYDIN, Nilgün, *Konya Âşıklık Geleneğinde (18-19. Yy) Âşık Şem'i Ve Şiir Dünyası (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2019.

AYKUN, İbrahim, "Tokat'ta Medfun Osmanlı Valileri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C: 10, S: 22, 2003, ss. 283-294.

BEYDİLLİ, Kemal, "Alemdar Mustafa Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1989, C: 2, ss. 364-365.

BEYDİLLİ, Kemal, "Kabakçı İsyanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C: 24, ss. 8-9.

BEYDİLLİ, Kemal, "Yûsuf Ziyâ Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, C: 44, ss. 34-37.

BİLGE, Mustafa L.-KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “Yenbu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, C: 43, ss. 421-423.

BİLGİN, Mehmet, “1810 Yılında Rusların Trabzon’u İşgal Girişimi ve Sargana Burnu Çıkartması”, *Trabzon ve çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, ss. 313-326.

CEZAR, Yavuz, “Bir Âyan’ın Muhallefatı”, *Belleten*, C: 41, S: 161, 1977, s. 41-78.

ÇAKIR, Baki, “Kese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: Ek-2, TDV Yayınları, Ankara 2019, ss. 42-43.

ÇAVUŞ, Mehmet Fatih, *Keçecizade İzzet Molla’nın Divan-ı Bahar-ı Efkar’ında Yer Alan Kişilikler*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi 5*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

DAYAR, Evren, “Âyânlar Çağı”nda Antalyalı Bir Hânedân: Tekelioğulları (1770-1814)”, *Osmanlı Araştırmaları*, C: 59, S: 59, 2022, ss. 117-156

ERDOĞAN, Muzaffer, “Çarhacı Ali Paşa”, *Konya Dergisi*, S: 83, Eylül 1945, ss. 4-12.

GEORG OĞULUKYAN, *Ruzname: 1806-1810 İsyanları III. Selim, IV Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, Haz. Hrand D. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1972.

GÜZELLER, Özlem, *Sürûî Divanı’ndaki Manzum Tarihler (Sayfa 250-322)*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

İŞİK, Ali, “Koç Bekir Ağa ve Konya Hadisesi”, *Akademik Sayfalar*, C: 19, S: 47 Özel Sayı 2, 2020, ss. 738-752.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin-GÜNERGUN, Feza, “Osmanlı Türkiyesinde “Alaturka Saat”ten “Alafranga Saat”e Geçiş”, *X. Uluslararası Astronomi Kongresi*, 2-6 Eylül 1996, İstanbul 1996, ss. 434-441.

KAYA, Hakan, “19. Yüzyılın Birinci Yarısında Aşiretler ve Demografik Yapı: Bayezid Sancağı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C: 6, S: 5, 2017, ss. 2594-2612.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Alanya (Alâiyye)*, Haz. Alanyalı M. Ali Kemaloğlu, Ayaydın Basımevi, İstanbul 1946.

KÜÇÜK, Cevdet, “Hurşid Ahmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, C: 18, ss. 395-396.

MEHMED İZZET BEY, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ-Osmanlı Kaptanıderyaları (1352-1853)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 180, İstanbul 2021.

MEHMED SÜREYYA, *Sicil-i Osmani 1*, Haz. Nuri Akbayer-Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

MEHMED SÜREYYA, *Sicil-i Osmani 5*, Haz. Nuri Akbayer-Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

MUSTAFA NURİ PAŞA, *Netâyicü'l-vukûât IV*, Ahvet Matbaası, İstanbul 1327.

MÜTERCİM AHMED ÂSİM EFENDİ, *Âsım Efendi Tarihi*, C: I, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları-Mega Basım Yayın, İstanbul 2015.

MÜTERCİM AHMED ÂSİM EFENDİ, *Âsım Efendi Tarihi*, C: II, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları-Mega Basım Yayın, İstanbul 2015.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Çarhacı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C: 8, ss. 229-230.

ÖZCAN, Tahsin, “Muhallefât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 30, TDV Yayınları, Ankara 2020, ss. 405-406.

ÖZTUNÇ, H. Baha, “Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefati”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C: 12, S: 2, 2017, ss. 53-70.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

POLAT, Erdoğan, “Sivas Sancağı'nın Sürgün Müftüleri”, *Tarih&Gelecek Dergisi*, C: 5, S: 3, 2019, ss. 771-791.

SAHHÂFLAR ŞEYHİ-ZÂDE SEYYİD MEHMED ES'AD EFENDİ, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*, Haz. Ziya Yılmaz, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

SÖNMEZ, Mehmet, *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Eğriboz Adası (1821-1829)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2024.

SÖYLEMEZ, Faruk, “Malatya Mutasarrıfı Rışvanzade Abdurrahman Paşa'nın Terekesi”, *History Studies*, C: 5, S: 5, 2013, ss. 253-271.

ŞÂNİZÂDE MEHMED ATÂULLAH EFENDİ, *Târih-i Şânizâde I*, Trabzonlu Bakırcıbaşı Mahmut Efendi Matbaası, İstanbul 1284.

TELCİ, Cahit, “Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C: XXII, S: 2, 2007, ss. 145-166.

TRABZONLU ŞAKİR ŞEVKET, *Trabzon Tarihi II*, Umran Matbaası, İstanbul 1294.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III., C: 5. Kısım (1793-1908), Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1978.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Türk târihi vesikâlarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya vilâyet, kazâ ve nâhiye merkezlerindeki kitâbeler*, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

ÜNAL, Mehmet Ali, “Osmanlı İmparatorluğunda Müsadere”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S: 49 1987, ss. 95-111.

YILDIZ, Fatih, *Sivas Vilayet Yönetimi ve Valileri (1800-1850)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

YILMAZ, Özgür, “1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rusların Trabzon ve Akçaabat Saldırılarına Dair Bazı Yeni Bilgiler”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C: 13, S: 26, 2019, ss. 461-490.

YÜKSEL, Ahmet, “Osmanlı Devlet Dairelerinde Mesai Kavramı ve Uygulaması (18-20. Yüzyıllar)”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları* C: XVI, S: 1, 2014, ss. 19-49.

3. Elektronik Kaynaklar

<https://www.britannica.com/place/Calarasi-Romania> (Erişim Tarihi: 20.11.2024).

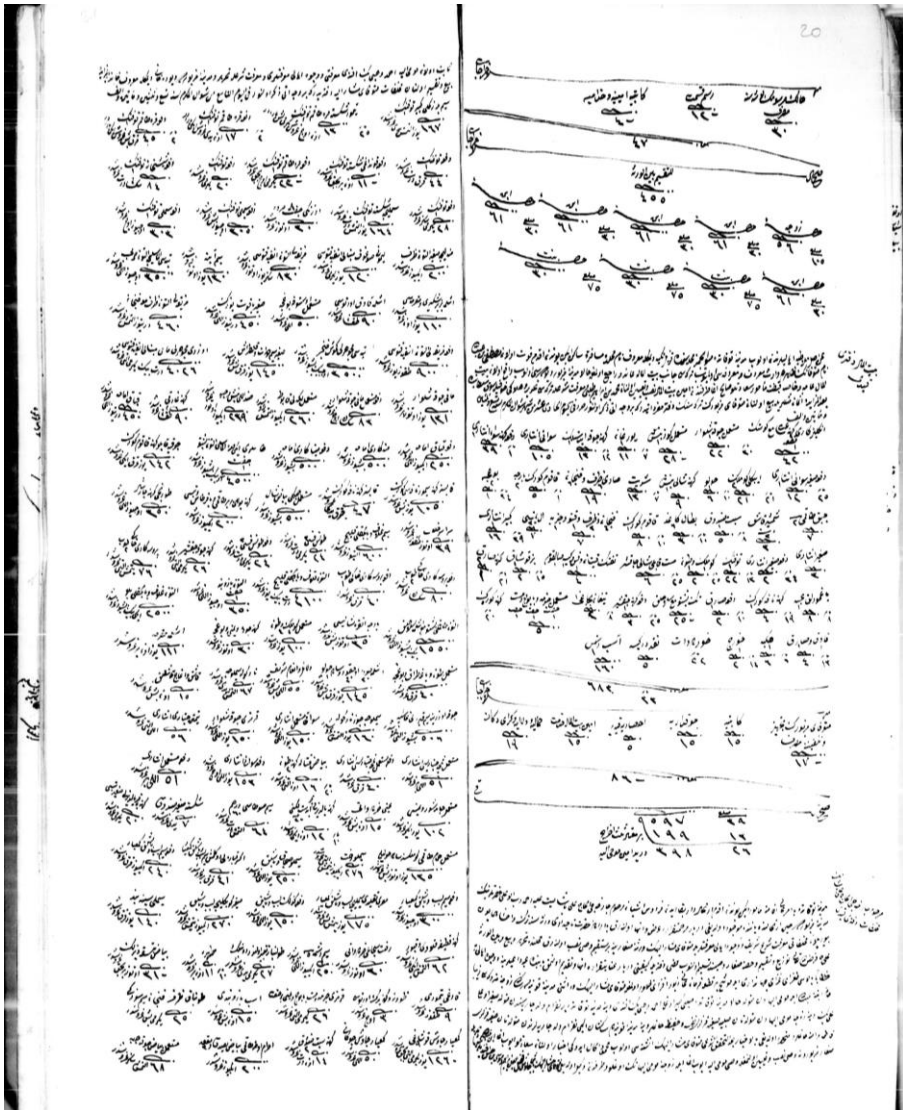
<https://valea-argovei.ro/contact/primaria/> (Erişim Tarihi: 20.11.2024).

https://core.ac.uk/outputs/129511719/?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (Erişim Tarihi: 21.11.2024).

EKLER**Ek I: Çarhacı Ali Paşa'nın Görev ve Sürgün Yerlerinin Kronolojisi**

GÖREV YERİ	GÖREVİ	TARİH
Mısır Seferi	Kör Yusuf Ziya Paşa Maiyeti	1799-1802
Mısır Seferi/İskenderiyye	Hurşid Ahmed Paşa'nın Kethüdası	1802-1804
Mısır Seferi/ Yenbu Muhafızlığı	Mir-i Miranlık	1804-1805
Silistre/Ağrıboz ve Karlı-ili/Karaman Eyaleti	Vezir/Çarhacı/Mutasarrıf/Sadaret Kaymakamlığı/Vali	1807-1808
Dersaadet	Sadaret Kaymakamı/Kaptan-ı Derya	Ocak- Nisan1809/ Mart-Haziran 1809
Limni	Sürgün	1809
Alaiye Sancağı	Mutasarrıf	1809
Trabzon Eyaleti	Vali/Anadolu Sahili Seraskeri	1810
Ankara	Sürgün	1810-1811
Karaman Eyaleti/Teke Sancağı	Vali/Mutasarrıf	1811-1814
Limni/Keşan	Sürgün	1814-1815
Kars Eyaleti	Vali/Muhafız	1815-1817
Sivas Eyaleti	Vali	1817-1819
Karahisar-ı Sahib Sancağı	Mutasarrıf	1819
Alaiye ve İçel Sancakaları	Mutasarrıf	1819-1821
Ağrıboz Sancağı	Mutasarrıf	1821-1823
Tokat	Sürgün/Vefat	1823

Ek II: Çarhacı Ali Paşa'nın Muhallefati¹²⁴

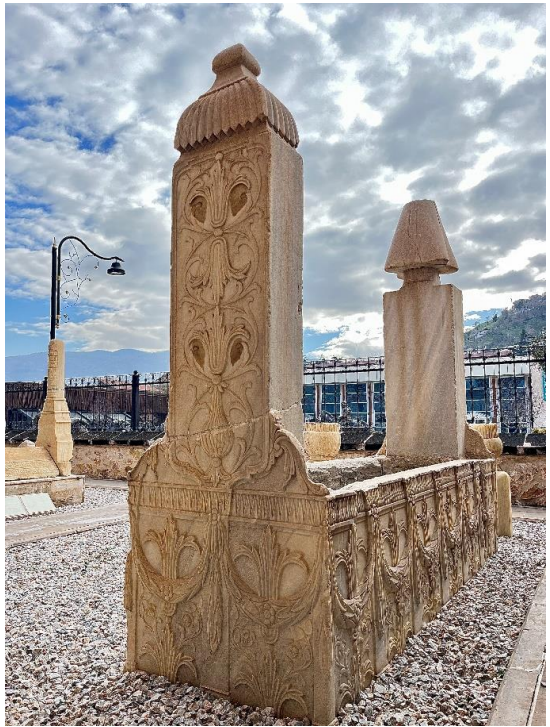
Ek III: Çarhacı Ali Paşa'nın Mezarı¹²⁵

¹²⁵ 1. *Fotoğraf*: Gülbahar Hatun Camii haziresinde bulunduğu döneme ait bir fotoğraf, Hasan Erdem Arşivi'nden alınmıştır. 2. *Fotoğraf*: Tokat Gökmedrese avlusunda bulunduğu döneme ait bir fotoğraf. Asarkaya (Cinlioğlu), *a.g.e.*, s. 222.

Ek IV: Çarhacı Ali Paşa'nın Tokat Müzesi Bahçesinde Sergilenen Sandukası¹²⁶

¹²⁶ Fotoğraflar, tarafımızca çekilmiştir.

Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî

*Ey azîz aldanma dehrin izz ü câhına hemân
 Kimseye bâkî değil zıll ü hayâl fânî cihân
 Bak şu hâle Çarhacı el-Hâc Ali Paşa kim ol
 Dîn ü devlet hidmetiyle uğraşırdı bir zamân
 Akdemen kâ'im-makâm-ı sad r-ı âlî olarak
 Hem tedâhül birle de olmuşdu bahre kapudân
 Geçdi ömrü nice böyle mansıb-ı dünyâ ile
 Görmedi bir fâide hiç, etdi encâmı terk-i cân
 Lîk vardı çok gazâsı Rüstemâne cenk edüb
 Gâh Fransız gâhı Moskof gâhi Rûmîler ile
 Yâ İlâhî zü'l-keremsin eyle hem nâmın şefî'
 Rûz-ı mahşer sikletinden olalar emn ü emân
 Hâtîfi'den geldi bir târihin etti Hamdiyâ
 Geldi Tokad'a Ali Paşa edüp azîn-ı cinân
 Sene 1239*

Ek V: Çarhacı Ali Paşa'nın Alaiye Mutasarrıflığı Yaptığı Dönemde Alaiye Çarşısı'na yaptırdığı Çeşme¹²⁷

¹²⁷ Konyalı, *Alanya (Alâiyye)*, s. 334.